

36. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Budapest, 2023. április 18-20.
Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar

Széchenyi István öngyilkossága – mítoszok és „valóság”

Jelige: MM

Pályamunka lezárásának időpontja: 2022. november

2023.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. Élete	4
3. Betegsége, vagyis a Döblingbe vezető út	6
3.1. Döblingi évek	7
4. Halálának előzményei	11
5. Halálának körülményei	17
6. Gyilkosság vagy öngyilkosság?	18
7. Mitől kellett tartania Széchenyinek?	33
8. Temetése	35
9. A korabeli hírlapok tudósításai	37
Zárógondolatok	42
Bibliográfia	44

1. Bevezetés

„Vannak emberek, akikből valami erő, bizonyos hatalom sugárzik, amely vonz, lenyűgöz és imponál.”¹ – Széchenyi István

E szavak találóan jellemzik a dolgozatomban bemutatásra kerülő Széchenyi Istvánt, aki még betegségében is azon gondolkodott, hogy hogyan tudná szolgálni szeretett hazáját. A legnagyobb magyar halála a mai napig az egyik legnagyobb rejtély hazánkban, ami megosztja a történészek és az amatőr kutatók véleményét, hiszen a történészek meg vannak arról győződve, hogy valóban öngyilkosság történt. Ezzel szemben az amatőr kutatók a politikai gyilkosság verzióját fogadják el.

A dolgozat elkészítése közben én is belemerültem a különböző elméletekbe, amik a halála körül kialakultak az évszázadok során. Dolgozatomban először Széchenyi István életét mutatom be röviden, majd rátérek a betegségére és a Döblingbe vezető útjára. Ezután kitérek a halálának a körülményeire, bemutatom a helyszínelés során keletkezett jegyzőkönyvet, valamint a boncolási jegyzőkönyvet is. A dolgozatom fő irányvonala a halála körüli elméletek ismertetése, összehasonlítása.

Összehasonlítom a korabeli büntető törvénykönyvet a ma hatályossal abból a célból, hogy megtudjam, hogy miként vonták volna felelősségre Széchenyit az osztrák hatóságok abban az esetben, ha nem következett volna be a halála, illetve, hogy ma tettei miként minősülnének. Végül kitérek a temetésére is, hiszen az sem volt furcsaságoktól mentes. Valamint a korabeli hírlapok tudósításait is ismertetem, hiszen ezek is különböző módon, különböző dolgokat közöltek a néppel a halálesettel kapcsolatban.

Kutatásom elején magam is meg vagyok győződve arról, hogy nem kétséges az öngyilkosság ténye, azonban a különböző elméletek megismerése után valószínűleg változni fog ez a véleményem.

Mivel több, mint másfél évszázada sem a kutatók, sem a történészek nem találtak egyik elméletre sem száz százalékos bizonyítékot, ezért én sem számítok arra, hogy valamelyik nézőpontot teljesen elfogadjam, és azt nevezzem meg a halála valódi okaként. Dolgozatom célja csupán annyi, hogy jobban megismertessem a Széchenyi halálát övező elméleteket, mítoszokat, hiszen az emberek zöme nincs is tisztában azzal, hogy milyen kételyek merültek fel a legnagyobb magyar halála körül.

¹Gróf Széchenyi István: *Gróf Széchenyi István intelmei Béla fiához*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985.

2. Élete

Gróf sárvár-felsővidéki Széchenyi István Bécsben született a Széchenyi-család palotájában a család hatodik, és egyben legutolsó gyermekeként, 1791. szeptember 21-én. Édesapja Széchenyi Ferenc gróf, a Nemzeti Múzeum alapítója, édesanyja pedig a szintén főnemesi származású Festetics Julianna grófnő volt. Gyermekkorát Bécsben, valamint Nagycenken töltötte. Igazi arisztokrata család tagjához méltó neveltetésben részesült.² Tanulmányait a bencéseknel, majd a piaristáknál folytatta, ezután a szombathelyi akadémián filozófiát hallgatott.³ Csupán 17 éves volt, amikor I. Ferenc 1808-ban Pozsonyban országgyűlést hívott össze, melyen nemesi felkelést hirdetett. Édesapja ennek hatására úgy döntött, hogy a harcmezőre küldi mindhárom fiát, így az 1809. évi győri ütközetben az ifjú gróf részt tudott venni.⁴

Bár a győri csata az osztrák magyar sereg vereségével végződött, azonban Széchenyi még azon az éjjelen bebizonyította a bátorságát, hiszen egy kis csónakon átevíckélt a Rábcán a Mosoni-Dunára azért, hogy egy fontos üzenetet továbbítson az osztrák főparancsnoknak. Az akció közben egy francia őr észrevette, és löni kezdett rá. A ladikot el is találta az egyik lövedék, de Széchenyi betömte ezt a lyukat, és sikeresen teljesítette a küldetését.⁵

Széchenyi a későbbiekben is a császári hadsereg kötelékében maradt, és többek között harcolt a lipcsei „népek csatájában”, az 1814. évi franciaországi hadjáratban, valamint 1815-ben Itáliában is. A gróf kapitányi rangra emelkedett 1814-re, ezt elsősorban a vakmerő felderítéseinek, illetve a merész futárküldetéseknek köszönhetően. Rengeteg kitüntetést nyert el, köztük a híres Pour le Mérite- érdemrendet is. Széchenyi a napóleoni háborúk után hivatalosan még egy évtizedig szolgált a Hessen-Homburg huszárezredben, majd 1826-ban leszerelt. Ezután karrierje a Szent Szövetség Európájában új fordulatot vett.⁶

1815 után bejárta a Boszporusztól a Brit-szigetekig egész Európát, és az itt szerzett élményei meghatározták a későbbi politikai nézeteit. A gróf felismerte Magyarország elmaradottságát, és elhatározta, hogy a hazai állapotokon változtatni fog. Angliai utazása után döntött úgy, hogy a magyar közönséggel is megismerteti 1821-ben a lóversenyt, a hazai folyók szabályozásának ötlete pedig franciaországi utazása után pattant ki a fejéből. Az 1825-27-es diétán egy évi jövedelmét – 60.000 forintot – felajánlotta a Magyar Tudományos

²Tarján M. Tamás: 1791. szeptember 21. Széchenyi István gróf születése. Rubicon online. In:

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1791_szeptember_21_szechenyi_istvan_grof_szuletese/

³Gaál Tamás: A „legnagyobb magyar” halála. 2015. In: <https://cultura.hu/aktualis/a-legnagyobb-magyar-halala/>

⁴Tarján: i.m.

⁵Hegedűs Péter: Gróf Széchenyi István rejtélyes halála. In. Széchenyi Alumni Magazin, 2015. 9. évfolyam, 32. szám, Győr. pp. 15-17.

⁶Tarján: i.m.

Akadémia megalapítására. Széchenyi ezen az országgyűlésen komoly szerepet játszott a Nemzeti Kaszinó születésében is.⁷

Művei sokfélék voltak, páratlanul széleskörű érdeklődésről tanúskodtak, 1827-ben megírta a Lovakról című állattenyésztési szakmunkát. 1830-ban megírta a Hitel, 1831-ben a Világ, vagyis felvilágosító töredékek némi hiba 's előítélet eligazítására, valamint 1833-ban a Stádium című műveit, melyekben sürgette a feudális gazdasági és pénzügyi rendszer lebontását. A szabadságharcig írt még a nemzeti nyelv kérdéséről, selyemhernyó-tenyésztésről, gőzhajózásról és színjátszásról is. Nevéhez köthető a dunai – 1831 –, majd a balatoni gőzhajózás – 1846 – kezdete, a Lánchíd építése – 1842 –, a Pest és Vác közötti vasútvonal megnyitása, valamint a két legnagyobb folyónk szabályozása is.⁸

1836. február 4-én feleségül vette megözvegyült, régi nagy szerelmét, Seilern Crescence grófnőt, és három közös gyermekük született: Béla, 1837. február 3-án, Ödön, 1839. december 14-én, és Júlia 1844. január 15-én, Júlia azonban csak két hetet élt.⁹

Az 1848 tavaszán megalakuló Batthyány-kormány közlekedés- és közmunkaügyi minisztere volt, de erről a tisztségről szeptember 4-én le is mondott. Betegsége súlyossága miatt másnap megpróbált öngyilkosságot elkövetni. Ezután bekerült a Bécs mellett található döblingi tébolydába, itt töltötte a szabadságharc véres hónapjait. 1860. április 8-án reggel találták meg Széchenyi holttestét a döblingi elmeegógyintézetben található szobájában.¹⁰

Halála ugyanúgy, mint az élete ellentmondásokkal van tele, de sem az élete, sem a halála nem volt értelmetlen és tanulságnélküli. Halálának módja a mai napig vitatott, hiszen a közvélemény gyilkosságnak titulálta az esetet, és erre nézve számos összeesküvés-elmélet született. Sok történész, tanár, civil kutató foglalkozott az esettel, az ő elméleteiket az alábbiakban részletesen kifejtem.

⁷Tarján: i.m.

⁸Tarján: i.m.

⁹Soproni Széchenyi István Gimnázium: *Néhány szó névadónkról, gróf Széchenyi Istvánról.* In: <https://www.soproniszig.hu/post/134>

¹⁰Tarján: i.m.

3. Betegsége, vagyis a Döblingbe vezető út

A közélettől való távozása drámai körülmények között zajlott. Széchenyi mindig arra törekedett, hogy az uralkodó házzal megegyezésre jusson. Az ő általa helyesnek gondolt politikai meggyőződése és a valós politikai helyzet közti különbséggel nem tudott megbirkózni. Naplójából kiderül, hogy az 1848. márciusi történések után nem tudja eldönteni, hogy mit tegyen. Maradjon Pesten, és vállalja ezzel annak a kockázatát, hogy akár a csőcselék, akár a hatalom megbüntesse, vagy barátai biztatására hagyja el a várost? 1848 augusztusától egyre többször gyötörte a nemzethalál víziója, melynek okát önmagában látta. Úgy hitte, hogy elérkezett az utolsó pillanat és esély arra, hogy még meg lehessen akadályozni a nemzet pusztulását. Emiatt mindennap tárgyalt, próbálta meggyőzni ellenfeleit az ő nézeteiről, de közben nagy lelkipurdalás is gyötörte. Szeptember elejére már környezete számára is világossá vált, hogy nagy beteg. Kortársa, Kemény Zsigmond Széchenyinek ezt az állapotát az „önkínzás monomániájának” nevezte.¹¹

Széchenyi szellemi egészségét teljesen felőrölte e víziójától való félelem. Ez abból is látszik, hogy 1848. szeptember 1-jén be akarta fejezni a naplóját, amiből arra lehet következtetni, hogy öngyilkosságra készült. Ezt biztosan állíthatjuk, hiszen szeptember 3-án elővette a pisztolyát, de ekkor nem használta azt, majd másnap ismét öngyilkosságra gondolt, ekkor Tasner Antal, a gróf titkára akadályozta meg ezen tettét. Emiatt, ahogy azt már korábban is írtam, lemondott miniszteri tisztségéről 1848. szeptember 4-én. Dr. Almási Balogh Pál rábeszélte arra, hogy másnap, szeptember 5-én utazzon el Cenkre pihenni. Betegsége ekkor már annyira elhatalmasodott rajta, hogy útközben kitört rajta az örület, és az önvád keserű panaszai hangzottak el a szájából.¹²

A kocsi alig hagyta el Pestet, Vörösvárnál (ma: Pilisvörösvár) Széchenyi leszállt a kocsiról, és a szántóföldeken át elkezdett visszafutni Pest felé. A szolgálai alig érték utol. Orvosa lecsillapította, így tudták az utat folytatni, ám ekkor egy tört vett elő a gróf. A doktor hiába kérlelte, nem adta át neki a tört, de megígérte, hogy használni nem fogja. Kicsivel később a gróf meggondolta magát, és önként átadta a tört az orvosnak. Esztergomnál ismét öngyilkosságot kísérelt meg. A Dunába ugrott az esztergomi hajóhídról, de szerencsére még időben ki tudták menteni a vízből. Ezeknek az eseményeknek a hatására orvosa belátta azt, hogy a gróf már nem ura tetteinek, önmagára és a környezetére is veszélyes, így nem viheti

¹¹Angyal Dávid: *Szakaszok Magyarország újabb történetéből*. Franklin-társulat, Budapest 1928. pp. 81-87.

¹²Angyal: i.m. p. 84.

haza Nagycenkre. Széchenyinek állandó orvosi felügyeletre volt szüksége, a közelben 2 ilyen intézmény volt: a bécsi köztébolyda, és a döblingi magánintézet.¹³

Széchenyi, mivel már hallott a döblingi intézetről, elfogadta orvosa javaslatát, hogy oda vigyék, ehhez azonban a grófné beleegyezésére is szükség volt. Széchenyi ekkor már tisztában volt azzal, hogy soha többet nem fogja látni Pestet. Dr. Almási előreküldte az udvarmestert, hogy jelentse az esetet Széchenyinének, és másnapra hívja le Győrbe. Mire a gróffal Győrbe értek annyira izgatott volt, hogy kiabált, tombolt. A helyi gyógyszerertárból vitték számára nyugtatót. Szeptember 6-án este a grófné találkozott férjével Győrben, és szerette volna elkísérni férjét, de ura ezt nem engedte meg neki. Szeptember 7-én az úton csak izgatott volt a gróf, de nem tombolt. Ám Mosonba (ma: Mosonmagyaróvár) érve újra kiugrott a kocsiból, és a főúton kiabálva végigfutott. Amikor szolgálai elérték azt kiabálta, hogy ég, és újból őrjöngeni kezdett, hogy le tudják csillapítani kendővel meg kellett kötni a kezeit és a lábait. Hideg borogatással le tudták annyira csillapítani a gróft, hogy tovább tudtak indulni. Délben értek Döblingbe, ekkor tűrhető állapotban volt Széchenyi, ám alig értek a neki kijelölt szobához ismét dühöngeni kezdett, ezért az ágyhoz kellett kötni.¹⁴

Ezek az adatok határozottan igazolják azt, hogy „*Széchenyi elméje a döblingi intézetbe való felvétel idején nagy mértékben zavart, viselkedése pedig annyira veszélyes volt, hogy csakugyan állandó őrizetre szorult. Az is kétségtelen, hogy az öngyilkossági kísérletek, a folytonos dühöngőrohamok az elmezavar előjelei voltak.*”¹⁵

3.1. Döblingi évek

Széchenyinek a döblingi intézetben nagy engedményeket tettek, hiszen olyan szabadságot élvezett, amit más betegek nem kaptak meg. Az intézetben saját lakása volt elkülönített bejárattal, a lakáshoz öt szoba tartozott. Két szolga volt kirendelve mellé, de ők inkább csak kiszolgálták a gróf igényeit, és nem pedig ellenőrizték, mint egy őrültet. A szolgálai nem is aludtak a szobájában, mert Széchenyi ezt nem tűrte meg. Az egyik szolga ágya a szomszédos folyosón volt, ahova a gróf szobájából csengő vezetett. A gróft magánéletébe nem korlátozták, látogatókat fogadhatott, levelezett, kimehetett az intézetből, amikor és ahová csak akart, de ezzel a lehetőséggel nem élt, mert a kertbe sem ment le.¹⁶

¹³Császár Elemér: *Viszota Gyula: Gr. Széchenyi István elmeállapota és halála (második, befejezett közlemény).* In. Irodalomtörténeti közlemények, 1933. 43. évfolyam, 2. szám, Budapest. pp. 202-203.

¹⁴Császár (1933. 43. évfolyam, 2. szám): i.m. pp. 202-203.

¹⁵Császár (1933. 43. évfolyam, 2. szám): i.m. p. 203.

¹⁶Császár Elemér: *Viszota Gyula: Gr. Széchenyi István elmeállapota és halála.* In. Irodalomtörténeti közlemények, 1933. 43. évfolyam, 1. szám, Budapest. p. 14.

Falk Miksa szerint „Nyilvánvaló, hogy három teljesen különböző fázison ment át Széchenyi lelkiállapota döblingi tartózkodása alatt”.¹⁷ Az intézetbe érkezésekor Széchenyi meg volt róla győződve, hogy ő miatta ment tönkre az ország, és robbant ki a forradalom. Ezek a gondolatok éjjel-nappal gyötörték, emiatt nem evett, nem ivott, nem aludt, csak fel-alá járkált a szobájában. Súlyos, és rendszeresen ismétlődő dührohamok is tovább rontották az amúgy sem tökéletes állapotát. Annyira erős dührohamai voltak, hogy az ágyban le kellett kötözni, sőt legtöbbször kényszerzubbonyt is kellett rá adni. Sokszor az is előfordult, hogy fejét a falhoz csapkodta – valószínűleg ezt öngyilkos szándékkal tette, haját és ruháit tépkedte, félelmébe az ágy alá bújt, vagy egy bottal képzelt támadóit csapkodta. Ezek tipikus jelei az elmeháborodottnak. A dühkitörések miatt alakultak ki, hogy magát vádolta azért, hogy akkor hagyta el az ereje, amikor Magyarországnak a legnagyobb szüksége lett volna rá.¹⁸

Ez az állapot hónapokig tartott, változás csak a dührohamok ritkulásában nyilvánult meg, a többi tünete változatlan volt. Ezek miatt nem csak szellemi, hanem fizikai állapota is nagyon súlyosan leromlott. Külsejét elhanyagolta, fehérenműváltásra, mosdásra, hajának és körmeinek vágására kényszeríteni kellett. Még az evőeszközök használatára is gyakran kellett figyelmeztetni. Nem olvasott, nem írt, senkit sem akart látni, még feleségét és gyermekeit sem. Az itteni tartózkodásának első időszakáról kevés ismeretünk van. Ezeket az éveket a világtól, és a forradalmi eseményektől elszigetelve töltötte. Erre a tökéletes nyugalomra szüksége is volt Széchenyinek, hogy idegrendszere regenerálódjon és megnyugodjon, éppen ezért tényleges orvosi kezeléseket nem kapott. Az orvosok azon a véleményen voltak, hogy ha a testi egészsége javulásnak indul, akkor előbb utóbb a szellemi egészsége is lassan helyre fog tudni állni, vagy legalábbis kedvezőbb állapotba fog kerülni. Az orvosok ebben nem tévedtek, hiszen 1849-50-es télen állapotában pozitív változást állt be. Sokkal nyugodtabb lett, valamint a dühkitörések is megszűntek, és elhatározta, hogy meglátogatja a családját Bécsben. Dr. Görgen engedélyezte a találkozást, ami nem volt jó ötlet, mert Széchenyit meghatotta a viszontlátás, és így fájdalmas volt számára a visszatérés a tébolydába a családi tűzhely mellől. Ekkor rádöbbsent, hogy egészsége még korántsem teljes ahhoz, hogy elhagyhassa a szanatóriumot. Ezért megfogadta, hogy „Soha fogadá ünnepélyesen, soha át nem lépi többé e ház küszöbét”.¹⁹

A gyógyulása lassan, de észrevehetően elkezdődött. Betegápolói újságot olvastak, amit eleinte ritkábban, majd egyre sűrűbben elkért tőlük, és boldogan olvasott. Ápolói szívesen

¹⁷Falk Miksa: *Gróf Széchenyi István utolsó évei és halála. (1866)* In: <https://mek.oszk.hu/04700/04704/html/falkszechenyi0001.html>

¹⁸Falk (1866): i.m.

¹⁹Falk (1866): i.m.

töltötték szabadidejüket malmozással és sakkozással. Eleinte Széchenyi csak megfigyelte őket játék közben, később ő maga is szívesen részt vett ezekben a játékokban. Ha sikerült nyernie az nagy örömmel töltötte el. Később szerződtetett egy fiatalembert, Kiss Mártont, akinek szobát is bérelt a tébolydában azért, hogy mindennap tudjon vele sakkozni. Elméje tisztulása mellett testi ereje is kezdett visszatérni. Ezt mi sem bizonyítja jobban, minthogy egy éjjel hálószobájába bejutott egy betegtársa, aki fojtogatni kezdte, de Széchenyi a visszatért testi erejének köszönhetően vissza tudta verni támadóját, és kirakta a szobájából. Szerencsére ez az incidens pozitívan hatott az állapotára. 1852-ben régi barátja, Lonovics érsek látogatásainak hatására kezdődik el Széchenyi állapotának javulása. Ezek után családjával, gyermekeivel is többször találkozott, majd egyre több barátjának is megengedte, hogy meglátogassák. Mikor híre ment, hogy már látogatókat fogad, nagyon sok tisztelője is meglátogatta. Széchenyi ezeket a látogatókat többé nem utasította vissza, sőt egyre nagyobb örömet talált a találkozásokban, hiszen mindenkitől megtudott valamilyen hírt Magyarország helyzetéről. Kinyílt a világ felé, magyar újságokra fizetett elő, könyveket vásárolt, ezeket nem csak elolvasta, hanem meg is jegyezte. Ezen kívül újra tollat is ragadott. Látogatói öröme már nem egy meggyötört öregembert láthattak, hanem újra a „legnagyobb magyart”.²⁰

Életének új szakasza kezdődött. Itt már testileg teljesen egészségesnek volt mondható, a parkban már sétálhatott volna, de ő inkább a szobájában sétálgatott, mert nem szeretett sokáig a szabad levegőn tartózkodni. Környezetére ügyelt, kényelmes bútorokkal vette körül magát. Ruházatára gondosan odafigyelt, választékosan öltözködött. Kímélő, könnyű ételeket evett, alkoholfogyasztása pedig mérsékelt volt. Ekkora már az idegrendszere is szinte teljesen regenerálódott. A szanatóriumban eltöltött éveinek azon szakaszába érkezett, amikor 1856-tól ismét dolgozni kezdett. Betegszobája egyre jobban egy politikai klubra kezdett hasonlítani.²¹ Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy miért maradt Széchenyi a szanatóriumban, ha ennyire kitisztult az elméje? A döntését aligha magyarázhatta a célszerűség, hiszen akár a nagycenki kastélyából, akár a budai bérletéből, de még akár magának az Akadémiának a pesti épületéből is nagyobb hatékonysággal és biztonsággal folytathatta volna a politikai működését.²² Szerintem a válasz erre csupán annyi, hogy ott sokkal nagyobb biztonságban érezte magát, mint saját házában érezte volna. 1856-ban újrakezdte az irodalmi tevékenységét is, ekkor titokban álnéven, külföldön jelentette meg újságcikkeit, és politikai írásait.²³

²⁰Falk (1866): i.m.

²¹Falk (1866): i.m.

²²Kosáry Domokos: *Széchenyi Döblingben*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1981. p. 94.

²³Falk (1866): i.m.

A titkosrendőrség sokáig nem jött rá, hogy Döblingből viszik a közvetítők külföldre ezeket a rendszerellenes írásokat. Széchenyi írásait külföldi kormányokhoz is eljuttatta pl. III. Napóleon francia uralkodóhoz. Fia, Béla segítségével a londoni Times-ba is jutatott el cikkeket. Valószínű, hogy ezeket a cikkeket Ignotus álnéven írta. 1857-ben Nagy Szatírájában az abszolutizmust gúnyolta ki, de mindezt névtelenül tette. 1859-ben szintén névtelenül német nyelven megírta az Ein Blick auf den anonymen Rückblick (Egy pillantás a névtelen visszapillantásra) röpiratot, amelyet „sárga könyv” néven is ismertek. Ezt a nevet a borítékja színéről kapta. Ez egy válasz volt egy Bach-rendszert dicsőítő Rückblick című röpiratra. A „sárga könyv” Londonban 1859 márciusában jelent meg. Ezzel nagyban hozzájárult Bach bukásához, mert kíméletlenül leleplezte az államminiszter hazug állításait. Széchenyi rengeteg politikai röpiratot is kapott, melyek megjelentetésében szerepet vállalt. Ezek miatt Széchenyit 1859. március 15-én állandó rendőri felügyelet alá helyezték, amiről dr. Görgen értesítette, ezért Széchenyi tudta, hogy óvatosnak kell lennie, de a környezete sajnos nem volt ilyen óvatos.²⁴

Itteni életének harmadik szakaszába akkor ért, amikor a házkutatások miatt egészségügyi állapota újra romlásnak indult. Erre nézve döntő bizonyítékot jelentett Széchenyi azon vezeklő fogadalma, miszerint élve sose hagyja el Döblinget.²⁵

Ebben az időszakban több orvos is látogatta, vizsgálta állapotát. Közülük dr. Guislamnak volt egy mondása, ami illet Széchenyi ezen állapotára: „... vannak elmebetegek, akiknél nagyon nehéz meghúzni a választóvonalat a bölcsesség vége és a téboly kezdete közt.”²⁶ Dr. Guszmán úgy jellemezte Széchenyi betegségét, hogy: „Neki nem lehetett sem a multa, sem a jövőre gondolnia, és tudta, hogy minden pillanatot foglalatosságban kell töltenie, hogy a kétségbeesés daemonának hatalmába ne jusson. Azért olvasott, írt, sakkozott, levelezett vagy csekély dolgokban láthatólag élénk részvét által tartá magát mozgásban, mindig a szórakozás utáni vágy kínos sürgetésének engedett.”²⁷ 1858-ban dr. Görgen és dr. Guszmán az öngyilkosságról vitatkoztak, ekkor Görgen szájából az hangzott el, hogy: „Lásza ön, e sors vár a mi grófunkra is.”²⁸ Valószínűleg azért mondta ezt a doktor, hiszen ő is tudta, hogy Széchenyit fiatal kora óta kísértette az öngyilkosság gondolata.²⁹

²⁴Falk (1866): i.m.

²⁵Falk (1866): i.m.

²⁶Angyal: i.m. p. 113.

²⁷Angyal: i.m. p. 113.

²⁸Angyal: i.m. p. 114.

²⁹Angyal: i.m. pp. 113-114.

4. A titkosrendőrség és Széchenyi

Gróf Széchenyi István naplójában azt írta, hogy kétféle rendőrség van Magyarországon: „Az egyik őrzi a vagyont, az életet ..., a másik titkosan bevádol és rendszerint hamisan. ... Magyarország a második fajtaival rendelkezik.”³⁰

A Polizeihofstelle, mint a legfőbb rendőri udvari hatóság megszervezése 1793-ban történt meg. 1801-től a cenzúra igazgatásával is megbízták. Minden tartományban egy főigazgatóság volt. A legális rendőrség mellett, titkos munkatársakat és informátorokat is alkalmaztak a magyar korona országaiban.³¹

I. Ferenc 1792 tavaszán lépett a trónra. Marie Antoinette 1794-ben bekövetkezett halála után, I. Ferenc elkezdte maga köré gyűjteni a közepes képességű, de előbbre jutni akaró hivatalnokokat és belőlük alakította ki a titkos kabinetet, titkos tanácsadóinak körét. Ezt a szervezetet 1801-ben és 1814-ben is átalakította, hogy biztosíthassa emberei befolyását. A szervezet működése azt eredményezte, hogy az emberek féltek a liberális mozgalmaktól és szellemektől, ez segítette a rendőrruralom további erősödését. Levélátvizsgáló helyeket létesítettek, a megvásárolható hivatalnokok, tisztségviselők részére irodákat létesítettek. Szigorították a cenzúrát, az egyetemeket szorosabb felügyelet alá vonták. A beszerezni kívánt embereket megfélemlítették, esetleg állásuk elvesztésével fenyegették. A titkos kabinetnek a bécsi udvari rendőrhatalóság és 1802-től az udvari cenzúrahatalóság szolgáltatta az anyagot.³²

A titkosrendőrség kiépített hálózata a nagyobb magyar városokban (Buda, Pest, Debrecen, Sopron, Pozsony, Temesvár, Nagyszombat, Zágráb) és a határállomásokon az egész magyar politikai és közéletet megfigyelés alatt tartotta. Feladata az újító mozgalmak propagandájának távoltartása, a külföldről érkező liberális könyvek lefoglalása, az itthon megjelentek cenzúrázása, betiltása. A politikai és szellemi életet mozgásban tartó olvasóköri betiltása. A politikai klubok megfigyelése, a magánlevelezők leveleinek ellenőrzése. A fontosabb emberek levélvivőinek kutatása, a Pozsonyból Bécsbe gyakran utazók megfigyelése, motozása, leveleik elkobzása. A titkosrendőrség különös gondot fordított a magyar

³⁰Ernyes Mihály: *A fővárosi rendőrség és a m. kir. rendőrség, valamint a magyar rendőrség története a kezdetektől napjainkig*. I-II. kötet. Nemzeti Közzolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet, Budapest, 2017. p. 135.

³¹Pajkossy Gábor: *A Polizeihofstelle magyar vonatkozású iratai, a Takáts Sándor gyűjtemény és a történeti kutatás*. In. Levéltári Közlemények, 2006. 77. évfolyam, 1. szám, Budapest. p. 52.

³²Sándor Pál: *Deák és a titkosrendőrség. Titkosrendőri adalék politikai koncepciójáról*. In. Történelmi Szemle, 1981. 24. évfolyam. p. 1.

országgyűlések megyei előkészületének megfigyelésére, valamint a fontosabb szereplők szemmel tartására.³³

A besúgók beszerzése megvesztegetéssel történt, és a jelölteknek különböző kiváltságokat ígértek: pénzt, hivatali vagy jövedelmezőbb állást, többletfizetést, különböző jutalmakat. Ezt a módszert mindig sikerrel tudták alkalmazni.³⁴ Az 1830 körüli adatok szerint az informátorok mindenféle rendű és rangú emberek voltak, de jobbra nem magyar nemzetiségűek. A kémrendszer hatalmas volt, behálózta az egész országot, ezért fenntartása hatalmas összegbe került, emiatt a bevételek nagyobb része ennek a fenntartására ment el.³⁵

A titkosrendőrség Széchenyit 1825-től egészen a haláláig megfigyelés alatt tartotta. Utazásait külföldre nehezen engedélyezték, az Amerikai Egyesült Államokba történő utazáshoz a kért útlevelét megtagadták.³⁶ Fennmaradt néhány jelentés Széchenyiről is, ilyen többek között Steinbach Ferenc Metternich kancellárhoz 1828-ban írt kémjelentése, mely szerint: „... gróf Széchenyi társaságai, ha nem is veszélyesek, de figyelmet érdemlők.”³⁷ A gróf 1831. szeptember és 1832. áprilisa között írta a Stadium című munkáját. A mű kinyomtatását 1832. júliusában félbe kellett hagyni a nádor közbelépése miatt. A már Lipcsében kinyomtatott példányokat lefoglalták Weigand pesti könyvárusnál. Ebben az ügyben levelezés folyt a nádor, Revicky kancellár, Metternich birodalmi kancellár és az uralkodó, Ferenc József között. Colloredo drezdai követ is tájékoztatta a birodalmi kancellárt az ügyről.³⁸

Széchenyi politikai és magántevékenységét hosszan és kritikai élel jellemezték, az „anglománia” címkéjével illették a reformszellem nagy kezdeményezőjét. A jellemzések elkészítésére Metternich kancellár adott titkos utasítást a rendőrminiszternek. Az akták gyorsan eljutottak az uralkodóhoz is és azután az ő titkos irattárába kerültek. A konzervatív követek politikai érdekből szolgáltak információkkal az ellenzékiek titkos összejöveteleiről. A titkos levelező gárda tagjai álneveket vagy szignókat használtak, néha neveik kezdőbetűit, de gyakran névtelenül írták jelentéseiket. Akadtak azonban akik valódi nevüket használták, ilyen volt például gróf Majláth János konzervatív szellemű író és publicista, aki rossz anyagi helyzete miatt szegődött az udvar szolgálatába, és pontos tudósításokat adott az ellenzéki

³³Sándor: i.m. p. 2.

³⁴Sándor: i.m. p. 2.

³⁵Pajkossy: i.m. p. 61.

³⁶Vissi Zsuzsanna: *A Széchenyi életmű dokumentumai az Országos levéltárban: kiállítási katalógus*. In: Levéltári Közlemények, 1991. 62. évfolyam, 1-2. szám, Budapest. p. 184.

³⁷Vissi: i.m. pp. 182-183.

³⁸Vissi: i.m. p. 185.

összejöveteleken hallottakról. A főrendek közül Széchenyiről készült a legtöbb jelentés.³⁹ Tény, hogy a 40-es években gróf Majláth János tudósította a rendőrminisztert Széchenyi ekkori politikai tevékenységéről.⁴⁰

Széchenyi 1856 után Döblingben már sok látogatót fogadott, naponta átlag két-három embert, például Deákot, Rechberg osztrák külügyminisztert. A látogatókról természetesen a titkosrendőrségnek is tudomása volt. Kempen rendőrminiszter parancsára 1859. március 15-től kezdték a gróf állandó jellegű megfigyelését, de nyilvánvaló, hogy ennek a döntésnek meg volt az előzménye. Széchenyi lázított és aktívan konspirált.⁴¹ Az Inkey Eduárdné jelentése által kezdeményezett 1860. március 3-ai házkutatáson a rendőrség a feltételezett nemzetközi összeesküvés nyomaira nem bukkant, de sok fontos iratot lefoglalt, amik terhelőek voltak a grófra. Ilyen volt például „Zűrzavar és vakság” című befejezetlen röpirat kézírata, feljegyzés a Blickhez, és a naplója. Dr. Görgennél megtalálták a Blick jegyzetelt példányát és egy bécsi sajtót bíráló röpirat kéziratát. Kiss Mártonnál a „Nagy Szatíra” eredeti kéziratát találták meg.⁴²

Mondhatjuk, hogy ami a rendőrség kezébe került nem sok, de nem is kevés, mert a kiinduláshoz éppen elég volt. A gróf naplójában március 3-án azt írta, hogy nyugodt, mert nem találtak nála semmi kompromittálót, mert nem is volt semmi ilyen irata. De ez korántsem volt igaz, mert a napló bejegyzéseket olvasva kiderült, hogy dühös volt Görgenre, nem tudott aludni, karosszékben töltötte az éjszakákat. Március 4-én levelet írt Thierry báróhoz, melyben leírta, hogy elfogadhatatlan, hogy egy beteg, öregembert rendőrök zaklassanak, és kérte, hogy látogassa meg. A házkutatás után Széchenyi a látogatóit továbbra is fogadta, köztük a besúgókat is. Thierry válaszáig reménykedett, de a válasz kézhez vétele után napról napra elkeseredettebbé váltak a napló bejegyzései. Március 19-én a naplóbejegyzésben már leírta, hogy érzi, közel már a vég.⁴³

³⁹Sándor: i.m. p. 3.

⁴⁰Sándor: i.m. p. 12.

⁴¹Csiffáry Tamás: *Még egyszer Széchenyi haláláról*. In: Hitel, 1991. 4. évfolyam, 19. szám, p. 87.

⁴²Csiffáry: i.m. p. 88.

⁴³Csiffáry: i.m. p. 88.

5. Halálának előzményei

A megfigyelés hamarosan sikerrel járt, hiszen nem csak egy kémeket állítottak rá Széchenyi megfigyelésére. Valószínűleg egy báróné volt a legfontosabb szereplő ebben az ügyben, aki az osztrák miniszterelnök egyik informátora volt. Ő báró Inkey Eduárdné született Cibbini Matild volt. A rendőrség éberrel figyelte Széchenyi látogatóit is. Sőt, az egyik szolgáját meg akarták vesztegetni, hogy jelentsen a rendőrségnek minden látogatót. A szolga nem akarta ezt elfogadni, de Széchenyi utasította, hogy tegye meg, hisz így a rendőrség valós adatokat tudhatott meg és nem pedig hazugságokat. A rendőrség azt ugyan tudta, hogy kik járnak oda, de hogy pontosan mi történik ott, azt csak sejtették, de szinte biztosak voltak abban, hogy a fennálló rendszer ellen dolgoznak. Már Széchenyi is egyre nyugtalanabb idegállapotba került, mivel megtudta látogatóitól, hogy rossz színben tüntetik fel őt is és látogatóit is. Ezért el is határozta, hogy egy kicsit fel kell függeszteni a mozgalmukat.⁴⁴

De valószínűleg ezt már később tette meg. Széchenyi napló bejegyzéséből tudhatjuk, hogy 1860. január 21-én felkereste a korábban említett kémnő férje, Inkey báró. Ekkor Széchenyinnél tartózkodott Zichy Edmund gróf, aki Habsburg-ellenes kijelentéseket tett. Ezzel a megszerzett információval a báróné azonnali jelentést tett. Széchenyi több ismerőséről is ő tett jelentéseket, köztük Jósika Samuról és Hollán Ernőről is, akiket rossz információi alapján szintén belekevert az ügybe. Az osztrákok így egy egész összeesküvés-elméletet gyártottak Széchenyiről és társairól. Az 1860. március 3-án megtartott házkutatást Inkeyné információi alapján indították.⁴⁵ Széchenyi udvariasan fogadta a rendőröket, és ezt mondta a rendőrtanácsos úrnak: *„édes uram, ön bizonyosan tiltott könyveket keres itt; nos, meg akarom kímélni a fáradságtól, s megmondom, hogy mindaz a mit itt lát, tetőtől-talpig tilos, mert a mit az önök censurája megenged, az sokkal haszontalanabb holmi, hogysem pénzt adnék ki érte.”*⁴⁶

Széchenyinnél döntő bizonyítékot nem találtak, csak egy iratot, ami utalást tett a Blickre. Valamint egy lezárt dobozt is elvittek tőle, mert a helyszínen nem tudták kinyitni. Széchenyi megesküdt arra, hogy abban a dobozban nincs semmi, az egy ajándék a feleségétől, és emiatt kérte őket, hogy bánjanak óvatosan a dobozzal. Ez azonban még kevés bizonyítéknak minősült. A házkutatást ezért további embereknél is elrendelték: dr. Görgen feleségénél megtalálták a Blick-nek egy jegyzetelt példányát; Hollán Ernőnél, Gutherz ügyvédnél,

⁴⁴Szegő Iván Miklós: *Egy besúgónő „diadala”: 150 éve halt meg Széchenyi*. 2010. In: https://hvg.hu/tudomany/20100408_szechenyi_halala_1860

⁴⁵Szegő: i.m.

⁴⁶Zichy Antal: *Gróf Széchenyi István Életrajza (1791-1860)*. Budapest, Franklin-Társulat Könyvnyomdája 1897; Budapest, Magyar történelmi Társulat 1897.

valamint Széchenyi fiainál rutinosságuk miatt semmit sem talált a rendőrség; Falk Miksától pedig csak Széchenyi irodalmi levelezését vitték el.⁴⁷

Széchenyi grófnő lakásán is tartottak kutatást, itt szintén nem találtak semmit. A grófnőnél ekkor ott tartózkodott első házasságából származó egyik fia, Zichy Rezső gróf, aki rá vonatkozó házkutatási parancs híján nem engedte be szobájába a rendőröket, s mire azok visszatértek a paranccsal addigra a lehetséges bizonyítékokat a gróf mind elégette. Kecskeméthy Aurélnál ugyancsak nem találtak semmit, mert mire odaért hozzá a rendőrség, arra ő is minden bizonyítékot elégetett.⁴⁸

Hiába volt minden óvatosság, mivel Kiss Mártonnál - aki a gróf írnoke és sakkpartnere is volt – döntő bizonyítékot találtak, ez az Önismeret vagy más néven Nagy Szatíra című dokumentum volt, ami felségsértési perhez alkalmas anyagot és elmeegógyintézetbe záráshoz elégséges indokot jelentett Széchenyi számára. Kiss ezt az óvatlanságot nem tudta feldolgozni, Széchenyi halála után beleőrült az önvádba. Ez a sok megpróbáltatás ismételten kikezdte Széchenyi még amúgy sem teljesen egészséges szervezetét. Ezt tetézte Thierry rendőrminiszter levele, mely valóságos ítélet és fenyegetés volt Széchenyi számára, mert a levélben az állt, hogy: „... *hat für Sie aufgehört ein Asyl zu sein - ...A döblingi tébolyda az Ön számára nem menedékhely többé.*”⁴⁹ Ebből pontosan tudta, hogy meg akarják ölni. Az idegbetegségből még teljesen ki nem gyógyult gróf már a naplójába is önvádló, és önemésztő sorokat írt le. 1860. április 1-jén például ezt: „*Nem tudom megmenteni magam!*”⁵⁰.

Innentől több írás nem születik a naplóba. Hangulata búskomorabb lett, kevesebbet beszélt, barátait sem akarta fogadni. Barátja, Jósika Sámuel, amikor utoljára nála ebédelt hirtelen rosszul lett, valószínűleg a szarvasgombától, amiből Széchenyi gyenge emésztése miatt nem evett. A rosszullet után barátja hamarosan meghalt 54 éves korában, a halálának híre is sokat rontott Széchenyi állapotán. Több napja alig evett, kedvenc galambjaival sem foglalkozott. Ápolóinak is sokszor beszélt az öngyilkosság módjairól, de ők ezt nem vették komolyan, pedig az öngyilkosság szándékával a házkutatás óta foglalkozott. Azt, hogy mit élt át ekkor már évekkel korábban leírta az Önismeret című művében: „*Bizonyosan nem a legkínosabb pillanat – írja Széchenyi – mikor valaki magát föbe lövi – de ily tettek kimondhatatlan*

⁴⁷Szegő: i.m.

⁴⁸Falk Miksa: Összeesküvés a döblingi tébolydában. (1879) In:

<https://mek.oszk.hu/04700/04704/html/falkszechenyi0002.html>

⁴⁹Tarics Péter: Gróf Széchenyi István halálának évfordulóján. 2021. In:

<https://korkep.sk/cikkek/tortenelem/2021/04/08/tarics-peter-grof-szechenyi-istvan-halalara/>

⁵⁰Szegő: i.m.

kínosságát azon több nap, több hét, sőt több éveken át kebelben hordott kétség képezi, mely a szerencsétlent majd arra sürgeti, hogy vegye a pisztolyt kézbe, majd arra inti, tolná azt el.”⁵¹

Szombaton mostohafia, gróf Zichy Géza látogatásakor már nagyon nyomott hangulatban találta. A gróf este Kiss Mártonnal még fél 11-ig sakkozott, ekkor minden játékot megnyert, és még arról is érdeklődött, hogy fia, Béla másnap érkezik-e vagy sem. Miután titkára elhagyta a szobát, Széchenyit még éjjelig hallották a szobájában járkálni, de utána csend lett. 1860. április 8-án reggel holtan találták szobájában.⁵² Ez az időpont már csak azért is érdekes, mert Széchenyi tudta jól, hogy az önkényuralmi rendszer a halálán van. Emiatt felmerül a kérdés, hogy vajon miért ebben a politikailag kedvező pillanatban fordította maga ellen a pisztolyát?

⁵¹Angyal: i.m. p. 114.

⁵²Zichy: i.m.

5. Halálának körülményei

1860. április 8-án, húsvét vasárnap, ahogy az szokás volt két ápoló indult Széchenyi lakosztályába. A hálószoa ajtaján sokáig kopogtak, de hiába, mert nem érkezett válasz, amit furcsának találtak, hiszen a gróf ilyenkor már mindig ébren szokott lenni. Ezért gyorsan elszaladtak orvosért, akivel együtt léptek be a szobába. Szörnyű látvány fogadta őket, amikor beléptek a szobába. A grófot a harmadik szobában találták meg egy nagy karosszékekben ülve, amiben egyébként sokat szokott pihenni fuvolája mellett, teljesen felöltözve, - vagyis éjszakára le sem feküdt az ágyába - szétroncsolódott koponyával, jobb kezében pedig még mindig tartotta a pisztolyt. A pisztoly egy rövid csövű, erős kaliberű, „vízzel töltött”⁵³ pisztoly volt.⁵⁴ Lövést azonban senki sem hallott, csak az egyik beteg, akinek szobája Széchenyié alatt volt, állította azt, hogy éjfél körül hallott fentről egy tompa hangot, ami olyan volt, mintha valami leesett volna a földre.

A később kiérkezett helyszínelők az alábbi részletes megállapítást tették: mindkét keze a combján volt, könyöke pedig a szék karfáján, a fegyver ferdén, a combján és a bal kezén feküdt, a fej bal oldala teljesen szétroncsolódott, a koponyafal 4-5 lábnyira a földön volt, a falakon és a plafonon pedig a szétloccsant agyvelőt látták. A helyszínen találtak gyapotfojtást, az agyvelőben pedig elszórtan több madársörétet is.⁵⁵

Több ellentmondás is felmerült a halálával kapcsolatban, ezért nem csoda, ha szárnyra keltek olyan híresztelések is, miszerint nem öngyilkosság, hanem gyilkosság áll a háttérben.

⁵³A forrás vízzel töltött pisztolyról ír, erről azonban további információt nem találtam a rendelkezésemre álló forrásokban. Számomra kivitelezhetetlennek tűnik, hogy egy valódi fegyvert vízzel töltsenek meg, és úgy adjanak le vele lövést.

⁵⁴Zichy: i.m.

⁵⁵Némethy Mária: *Hogyan halt meg gróf Széchenyi István Döblingben?* 2010. In: <https://www.vaol.hu/hetvege/hogyan-halt-meg-grof-szechenyi-istvan-doblingben-1247768/>

6. Gyilkosság vagy öngyilkosság?

A holtest boncolására április 9-én került sor. A boncolásról szóló jegyzőkönyvben a következők találhatók: „A lövés a jobb szem bal szögletébe volt irányozva és a koponyatetőt egészen elrombolta balfelől, lenyúlván egész az állkapczáig. A koponya darabjai a szobában szétszórva heverték, az agyállomány részint a bal orczát fődte be, részint a falakra és bútorokra tapadva találtatott; az agytömegben mint lőanyagot apró sörétet leltek; mind a két szemgolyó szemszögdrükből kidudorodott. A tüdők vértelttek és vizenyősök. A szívállomány petyhüdt és mállékony (mürbe). A rekesz alatt a gyomor nyákhártyán ülve egy cseresnyenyagy fibroid (rostos daganat) volt. A jobb vese megnagyobbodott, alsó fele számos diónyi, tojásnyi zacskódaganatokkal rakott. A két oldali szabad sérveken kívül más rendellenesség nem találtatott. A bal kéz a löportól megfeketítve volt. Az agyvelőt, szétfecscsenése miatt, természetesen nem lehetett vizsgálat alá venni; egyéb testibajai, (máj- és lép-daganatok, lágyéksérvek, stb.) eléggé ismeretesek valának.”⁵⁶

Ahogy azt már korábban is említettem Széchenyi halála körül több elmélet is született: van, amelyik a gyilkosságot, és van, amelyik az öngyilkosságot tartja valószínűnek. Az efféle mítoszok azért születhettek meg, mert a szinte szentként tisztelt személyről legtöbben nem tudják elfogadni, hogy öngyilkosságot követhetett el.⁵⁷ Ezek közül az elméletek közül szeretnék most párat ismertetni.

1857-ben, amikor a Blickhez készítette a jegyzeteit, egy lapra e szavakat írta: „Könyvet írni, s aztán – puff!”⁵⁸ Ebből a kis mondatából azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a „puff” szócska akár lövést is jelenthet, de a kérdés, hogy ki adja le azt a lövést, önmaga, vagy más, az nyitott marad. Vagy értelmezhetjük ezt a szócskát úgy is, hogy a könyv után vége, nem ír többet. Egyértelműen egyik vagy másik lehetőséget sem nevezhetjük meg Széchenyi valódi gondolataként.

Korabeli újságokban megjelent cikkek azt mutatják, hogy a hatóságok nem örültek Széchenyi öngyilkosságának, mert ők inkább bíróság elé akarták állítani, méltó büntetést akartak rá kiszabni azért, hogy példát statuáljanak vele a többi lázadónak. Mivel szálla volt a hatalom szemében Széchenyi, ezért egyáltalán nem zárható ki a gyilkosság sem. A történészek zöme azonban teljesen biztos benne, hogy az elmebeteg gróf öngyilkosságot követett el, hiszen már korábban is próbálkozott vele, illetve sokat is beszélt az ő „biztos

⁵⁶Zichy: i.m.

⁵⁷Gosztonyi Miklós: Széchenyi halála: Öngyilkosság vagy gyilkosság. 2010. In:

<https://www.delmagyar.hu/ország-vilag/2010/04/szechenyi-halala-ongyilkosság-vagy-gyilkosság>

⁵⁸Tilkovszky Lóránt: Gondolatok Széchenyi István hazafiasságáról – Halála 100. évfordulója alkalmából -. In. Soproni Szemle, 1960. 14. évfolyam, 2. szám, 1960. p.100.

módszeréről”. Véletlen lenne az, hogy az ő általa elmondottak alapján találták meg a holttestét?⁵⁹

Kortársra, Falk Miksa: Gróf Széchenyi István utolsó évei és halála (1866) című művében leírja, hogy talány számára az, hogy Széchenyi hogyan juthatott fegyverhez. Vajon a fegyver a házkutatáskor már meg volt, és ha igen, akkor miért nem találták meg a rendőrök? Vagy megtalálták és nem vették figyelembe? Vagy csak a házkutatást követően került hozzá? És ha igen, akkor ki vitte be hozzá a fegyvert? Ezek mind olyan kérdések, amikre ő sem találta meg a választ. Ennek ellenére azt állítja, hogy aki 1860. április első napjaiban látta és hallotta beszélni a grófot, az nem kételkedik abban, hogy öngyilkosságot követett el, így ő maga is ezt a nézetet vallja. Falk szerint Széchenyi azért nem akarta elhagyni a döblingi tébolydát: „... mert félt a hatalom bosszújától és azt hitte, hogy az „őrült” grófot nem büntetik olyan súlyosan ellenzékiségeért, mint az egészségest.”⁶⁰ Széchenyi halála után a környezetében több ember is furcsa halált halt. Öreg inasa, Brach gutaütést kapott, vele majdnem egy időben dr. Görgen is belehalt a gutaütésbe. Mint korábban említettem sakkipartnere, Kiss beleőrült Széchenyi halálhírébe, és elborult elmével halt meg; majd körülbelül fél évvel később dr. Goldberg is lelőtte magát.⁶¹

Kecskeméthy Aurél újságíró barátja szerint a házkutatás volt az utolsó csepp a pohárba Széchenyinéél. Ettől megtört, és a tébolydát már nem tekinthette búvóhelynek, mert ép elméjűnek tartották, és meg akarták büntetni. Szerinte Széchenyi attól félt, hogy ha a bíróság mégis inkább bolondnak nyilvánítja, akkor egy tényleges bolondok házába zárják. Kecskeméthynek az első reakciója a halálhír hallatán az volt, hogy Széchenyit biztosan meggyilkolták. Később a megszerzett információk hatására véleményét megváltoztatta, és kétség sem merült fel benne afelől, hogy a gróf öngyilkosságot követett el. Egyedül azt furcsállta, hogy fegyvereit a házkutatáskor megtalálták a rendőrök, de nem kobozták el tőle, holott ezt megtehették volna, mert az akkori fegyvertörvénybe ez beleütközött.⁶²

Később Görgen doktort vádolta meg a rendőrség, hogy kötelessége lett volna elvenni a fegyvert a gróftól. Dr. Görgen is csak egy báb volt a bécsi hatóságok kezében, hiszen az orvos Széchenyi intézetbe kerülésétől kezdve egészen a haláláig úgy gondolta, hogy Széchenyi valóban elmebeteg. Azonban erre nézve nem volt hivatalos orvos szakértői vizsgálat, ezért neki is azt a nézőpontot kellett osztania, mint amit a bécsi hatóságoknak, vagyis azt, hogy Széchenyi egészséges elméjű. Thierry rendőrminiszter is úgy gondolta, hogy Széchenyi nem

⁵⁹Császár (1933. 43. évfolyam, 1. szám): i.m. p. 2.

⁶⁰Angyal: i.m. p. 111.

⁶¹Falk (1879): i.m.

⁶²Angyal: i.m. p. 105.

elmebetegsége miatt tartózkodik dr. Görgennél a tébolydában.⁶³ Mindez annak ellenére történt, hogy Széchenyi a Thierry-hez 1860. március 4-én írt levelében részletesen kifejtette az állapotát. Ebben a levélben a következőket írta: „11 év óta vagyok itt elzárva, nem is megyek ki szobámból, oly nagyon elgyengültek idegeim, a legkisebb meglepetés elállítja érvelésemet, van sok molda intervallum, de egészben véve agyam oly zavarodott, hogy nem bírok valami cselekvést következetesen elintézni. – Azt hiszi Excellentiád, hogy lehetséges volna máskülönben szeretett nőmtől, családomtól, Magyarországtól és szép birtokomtól távol élnem 11 éven át? Lehetséges volna egy tébolydában a világtól elzárva, eltemetve élnem? Hát azt hiszik, hogy komédiázom?”⁶⁴

Kecskeméthy szerint Széchenyi Döblingbe utazását nem csak a betegsége magyarázza, hanem egyfajta egészséges életöszton is, ami menekülésre készítette a grófot. Ezt a nézetét Falk is osztja, hiszen szerinte a Széchenyiben felbukkanó meglehetősen irreális félelem érzetek jelentős mértékben fokozták a benne kialakuló örültséget.⁶⁵

Tolnay Antal nagycenki plébános volt az, aki eltemette Széchenyit, és úgy vélte, hogy ő pontosan tudja a gróf halálának okát és módját. Az esetet így írta le saját szavaival: „Tisztelt Utódim! Tán akarjátok halála nemét és okát tudni? Söréttel töltött pisztollyal, balszemének tartva lőtte agyon maga magát. S mi okból? néhány héttel előbb a bécsi policei által szobái kimotoztattak és minden irományai, még fiatal korától vezetett naplója is lefoglaltattak. Ez őtet elméjében újra megzavará s végre kétségbe ejtette. Lehetséges, hogy idővel fognak lenni, valamint halálakor is voltak, kik bel-viszonyba nem lévén beavatva az agyonlövést, vagyis öngyilkosságot tagadni buzgólkodnak és azt véletlennek, vagy más által megparancsoltnak, érdekből, vagy félelemből történnék lenni állítják. Ez nem áll, ő maga magát végezte ki, erről szeretett neje és kegyes Grófnő, kedves Gyermekei és grófi nemzetségének minden egyénje erősen meg voltak győződve. Ő, még egészséges korában, öngyilkosságról lévén szó állította, hogy az öngyilkosság nemesi között legbiztosabb és legkevesebb szenvedéssel van az agyonlövés összekapcsolva és azon ellenvetésre, hátha az ember rosszul talál? válaszolta: legbizonyosabb, ha az illető balkezét élére állítva, bal szemöldöke alá szorítva helyezi és a pisztolynak csövét alájateszi és elsüti, a fenttartott balkéz nem engedi a pisztoly billenését. S csakugyan halála után combján nyugvó balkezének tenyere (Zselle székben ült) fekete volt a lőpornak füstjétől, jele, hogy a fentebbi módon cselekedett.”⁶⁶ Írásából azt szűrhetjük le, hogy

⁶³Angyal: i.m. p. 105.

⁶⁴Angyal: i.m. pp. 112-113.

⁶⁵Kecskeméthy Aurél: Gróf Széchenyi utolsó évei és halála (1849-1860). Pest, Emich Gusztáv 1866.

⁶⁶Faragó András: Tolnay Antal feljegyzései Széchenyi haláláról s a régi és új nagycenki templomról. In. Soproni Szemle, 1960. 14. évfolyam, 2. szám, 1960. p 187.

a plébános meg volt győződve arról, hogy a gróf öngyilkosságot követett el, és döntésében családja is támogatta.

Kacziány Géza a gyilkosság elmélet legismertebb képviselője, Széchenyi meggyilkoltatása 1860. április 8-án című művében éppen ezért a gyilkosság elméletét képviseli, melyre már a címből is rájöhetünk, hiszen már itt leszögezi, hogy Széchenyit meggyilkolták. Kacziány művében található meg egyedül az a tény, ami minden vadászathoz értő ember számára egyértelmű kell, hogy legyen, hogy a madársörét, amit az agyvelőben találtak nem képes arra, hogy a koponyacsontot ilyen távolságra ellökje, és az agyvelőt a szoba plafonjára jutassa.⁶⁷

Széchenyit szobájába Brach nevű öreg szolgálja zárta be minden este, és minden reggel ő volt az, aki elsőként ment be hozzá felébreszteni. Ezen a húsvét vasárnapnak a reggelén is így tett a szolga, hiszen reggel 7 órakor bekopogott Széchenyi ajtaján, de választ a kopogtatására nem kapott. Ekkor egy segédorvosért, dr. Goldbergért küldetett, hogy ne egyedül lépjen be a szobába. Feltételezhetjük, hogy máskor is előfordult, hogy nem kapott választ a szolga a kopogtatására, mégis belépett a szobába. Miért csak ezen a reggelen nem lépett be egyedül a szobába? Vajon tudhatta vagy sejtette, hogy mi történt az éjszaka folyamán a gróffal? Lehetséges, hogy ő maga adta át a kulcsot a gyilkosnak? Igaz, hogy Brach ekkor már idős volt, és bele halhatott akár az öregségbe is, de minden esetre elég érdekes, hogy egy hét múlva ő is meghalt. Halálának 3 oka is lehet: megzavart lelkiismerete, vagy ugyanaz a személy gyilkolta meg őt is, mint a grófot, vagy valóban csak idős kora játszott közre a halálában. Bárhog is volt, ezt ma már senki sem fogja tudni kideríteni.⁶⁸

Nézzük a következő tanút, aki nem más, mint a segédorvos dr. Goldberg. Kihallgatásán csak annyit mondott, hogy a gróf sokat foglalkozott az öngyilkosság gondolatával. Ez a tény nem volt meglepetés azok számára, akik ismertél Széchenyi naplóit, hiszen ezekben szinte minden lapon szó volt az öngyilkosságról. Érdekes, hogy a tragédia után nem sokkal dr. Goldberg agyonlőtte magát, így már a második furcsa halál köthető az esethez. A tragédia harmadik és egyben utolsó tanúja a gróf komornyikja, Grosz volt, aki szintén az eset után rövid időn belül meghal. A halálesetek sora itt még nem ér véget, ugyanis a gróf titkára, Kiss Márton miután április 8-án reggel megtudta a szörnyű hírt bezárkózott a számára fenntartott szobába, dühöngő örültként viselkedett, és azt kiabálta, hogy „*nem engedi magát meggyilkoltatni, mint ahogy urával tették*”⁶⁹, de nemsokára mégis meghalt.⁷⁰

⁶⁷Kacziány Géza: *Széchenyi meggyilkoltatása*. 1991. In: http://acta.bibl.u-szeged.hu/4314/1/belvedere_1991_006_011-013.pdf

⁶⁸Kacziány: i.m.

⁶⁹Kacziány: i.m.

⁷⁰Kacziány: i.m.

Kacziány feltételezi azt, hogy dr. Görgen tudott a merényletről, hiszen állandó besúgója volt a bécsi rendőrségnek, jelentéseket tett Széchenyi viselt dolgairól és a látogatóiról. Dr. Görgen azonban ki akart bújni a felelősség alól, ezért kérte a rendőrfőnököt és az alsó ausztriai helytartót, hogy szabadítsák meg őt a veszélyes betegétől. Mivel kérésének ők nem tettek eleget, ezért a doktor a gróf családjához fordult, hogy szállítsák át máshova, ám ezt ők sem tették meg. Gyáva módon nem szólt a családnak arról, amit tudott, tudhatott, így minden maradt a régiben, és a merényletre az ő intézetében került sor. Görgen nem sokkal élte túl híres betegét, az eset után röviddel ő is meghalt. Kacziány a művében hangsúlyozza, hogy nem voltak fegyverek a gróf lakásában, vagy ha lettek volna, akkor azokat a házkutatás során lefoglalták volna. Ezen állításánál azonban nem vette figyelembe dr. Görgen vallomását, miszerint a gróft bárkikor elláthatta és el is látta a személyzete fegyverrel.⁷¹

Kacziány úgy vélte, és ezért művében megvádolta Falk Miksát és Kecskeméthy Aurélt, hogy ők a hazug rendőrségi jelentést terjesztették. Vádját azonban Falk esetében tények nem támasztották alá. Kecskeméthy esetében csak annyiban volt igaza, hogy akkoriban ő valóban a rendőrség alkalmazásában állt, de inkább azt feltételezhetjük, hogy a rendőrségi feletteseit csapta be nem pedig Széchenyit.⁷²

Ismerte azt a leírást, amit Széchenyiről készítettek, amikor megtalálták a holttestét. Ez alapján Kacziány megfogalmazta a saját elméletét: *„A fennebbiekől kitűnik, hogy a gyilkos lövés baloldaltól érte a koponyát, eszerint Széchenyi, ki nem volt balog, öngyilkosságára balkezét használta volna. Ez azonban olyan embernél, ki nem akarja, hogy esetleg csak kínlódjék, kizártnak tekinthető. A balkéz megbízhatatlan és ügyetlen szolga e célra s ha a gróf magát akarta megölni, föltétlenül az igen gyakorolt jobbot választja. A pisztoly a bal combon feküdt. Próbáljon egy öngyilkos egy homlokához szorított pisztolyt elsütni s aztán hagyja kezét szabadon lehullani, mintegy önsúlya szerint, vajon eshetik-e a pisztoly és a kéz a combra? Semmi esetre sem, — mindkettőnek a test mellett kell lehullania, a pisztolynak a földre, a kéznek egyenesen a test mellett. A helyzet tehát, melyben a vizsgálóbíró a testet találta, preparált volt. Feltehetjük dr. Görgenről, hogy nem nyúlt hozzá, a vén szolgálókról pedig, a gyáva svábokról, kik a halálnak első meglátói voltak, azokról meg éppen [azt tehetjük fel], hogy jobban iszonyodtak a halottól, mintsem rajta igazítani mertek volna.”*⁷³ Láthatjuk, hogy Kacziány több olyan dolgot is említ az elméletében, amely alapján kizárta az öngyilkosságot.

⁷¹Kacziány: i.m.

⁷²Kacziány: i.m.

⁷³Kacziány: i.m.

Elméletét azonban megcáfolták Tolnay Antal plébános feljegyzései, amik a nagycenki múzeumban még ma is megtekinthetők miszerint Széchenynek meg volt a „biztos módszere” az öngyilkosságra. Ezt a bizonyos módszert így írta le a plébános a feljegyzéseiben: *„legbizonyosabb, ha az illető bal kezét élére állítva, bal szemöldöke alá szorítva helyezi és a pisztolynak csövét alájateszi és elsüti, a fenntartott bal kéz nem engedi a pisztoly billenését.”*⁷⁴ Ezen utóbbi leírás alapján elmondhatjuk, hogy a ravaszt tényleg a jobb kezével húzta meg, de a csövet a bal szemöldöke alá a bal kezével szorította. Ezt a tényt az is bizonyítja, hogy Széchenyi bal tenyerén puskaport találtak. Emiatt a szakmabeli történészek a gyilkossági elméletet teljesen kizárják.

Így tesz Csorba László történész, a Nemzeti Múzeum volt főigazgatója is, akinek pontos elképzelése van arról, hogy mi és hogyan történhetett az utolsó percekben. Szerinte arra a kérdésre, hogy gyilkosság vagy öngyilkosság történt egyszerű a válasz. Ezt azzal támasztja alá, hogy a bécsi udvarnak előnyére az vált volna, ha Széchenyit bíróság elé tudják állítani, és a birodalom vezetői tudják megbüntetni. Vagyis csalódás volt számukra az öngyilkossága, hiszen így kivonta magát az igazságszolgáltatás alól – legalábbis ez tűnik ki az előkerült iratokból. Ezenkívül szabadon kutathatóak Bécsben az iratok, semmi nincs titkosítva, és mégsem találtak ennyi év alatt sem kompromittáló bizonyítékot arra, hogy gyilkosság történt. Csorba azonban maga is elismeri azt, hogy ez nem bizonyít semmit, hiszen *„a különösen gonosz dolgokat különösen nagy sötétben szeretik elkövetni az azzal megbízottak...”*⁷⁵

Csorba is hivatkozik Széchenynek arra az elmondására, amit a biztos öngyilkosságról tett Tolnay plébánosnak. Csorba továbbá megemlíti kettő, Ferenc Józsefhez intézett felterjesztést, amikből az tűnik ki, hogy le akarták állítani a Széchenyi elleni eljárást, mivel már öngyilkos lett, és hogy a kisebb „bűnösöket” ne ítéljék el. Ezekből a beadványokból is az látszik, hogy a bécsi udvar nem örült Széchenyi halálának. Csorba szerint a gyilkosság csupán egy mítosz, amiben bárki hihet, de szerinte az igazi Széchenyi egy zseni volt, aki még betegen is hazáját szolgálta.⁷⁶

Csorba komolytalannak tartja Kacziány Géza legtöbb állítását is, hiszen szerinte elképzelhetetlen az, hogy az ápolószemélyzet vagy akár az orvos ne merne a halotthoz hozzányúlni. Jósika Samu báró „mérgezéses” halála körüli feltevéseket is cáfolja, és azzal magyarázza az esetet, hogy köztudott volt, hogy a báró súlyos epekő bajban szenvedett, és

⁷⁴Csorba László: *A halál tényei avagy a tények halála? Széchenyi István utolsó húsvétja – 1860. április 8.* 2012. In: Korunk, 2012. 23. évfolyam, 3. szám

⁷⁵Csorba: i.m.

⁷⁶Csorba: i.m.

akár ez is okozhatta a halálát.⁷⁷ Ezzel a feltevessel azonban ellentétes Kacziány véleménye, hiszen szerinte Széchenyi és dr. Goldberg között szó esett a mérgezésről, hogy pénzért ezt vállalná-e, de ez ellen az orvos tiltakozott, és meg is sértődött, hogy ilyet feltételezett róla a gróf. Azonban kevéssel ezután mégis megtörtént Jósika Samu mérgezéses esete. Ezt megelőzően Festetich Tasziló is rosszul lett a Széchenyinélfogyasztott ebéd után. Vajon ez volt az első mérgezési kísérlet, Jósikáé pedig a második?⁷⁸ Csorba továbbá cáfolja dr. Görngen gyilkosságát is, mert szerinte az orvos halálát hasnyálmirigy-gyulladás okozta.⁷⁹

Csorba még arra is hivatkozik, hogy mivel nem tudhatjuk a tényleges elmeállapotát Széchenyinek, ezért nem is állapítható meg utólag az, hogy a betegség súlyossága mekkora volt a jelenlegi orvostudomány szerint. Hiszen jelenleg elmebetegnek a skizofrének számítanak, a depressziót, a melankóliát, a mániát pedig inkább lelki betegségnek tekintik. Valószínűleg abban a korban egy kalap alá vették az összes említett viselkedést, és mind elmebetegnek számított.⁸⁰

Valószínűsíthetjük azonban azt, hogy ezek a tünetek ma a súlyos depresszióknak felelnek meg. A depresszió sok tünete ráillet a gróf viselkedésére, például: rossz hangulat, az örömről való képesség elvesztése, múltbéli cselekedetei miatt indokolatlan mértékű önvád, alvászavar, étvágy csökkenése, ingerlékenység, a beteg könnyen felbosszantható, elfordul a beteg az emberi kapcsolatoktól, halállal kapcsolatos gondolatok megjelenése, a depressziós beteg sokat gondol a halálra és az öngyilkosságra.⁸¹ Antidepresszánsokkal a depresszió napjainkban nagyon jól kezelhető, ám elengedhetetlen, hogy pszichiáter is felügyelje a beteg gyógyszerelését. Alkalmazhatnak továbbá a gyógyszerek mellett pszichoterápiát, ami segíthet a betegséggel való együtt élésben.⁸²

Csorba véleménye szerint Széchenyi sohasem gyógyult meg, csak állapotában egy kedvező változás állt be, aminek köszönhetően tudott dolgozni. Az elmebetegségek egy részénél ugyanis úgynevezett feltisztulási periódusok váltják a rohamok időszakait, vagyis feltehető, hogy Széchenyi az 1850-es évek második felében egy ilyen feltisztulási periódust élt át. Ennek köszönhetően, akik ebben az időben látogatták úgy gondolták, hogy az esze járása pont olyan, mint régen volt, azonban az orvosi dokumentumok továbbra is azt igazolták, hogy Széchenyi beteg volt, csak ez a betegség nem a politikai gondolkodását érinti, hanem a

⁷⁷Csorba: i.m.

⁷⁸Kacziány: i.m.

⁷⁹Csorba: i.m.

⁸⁰Csorba: i.m.

⁸¹Dr. Zsuga Judit: *A depresszió tünetei*. 2018. In: <https://www.webbeteg.hu/cikkek/depresszio/41/a-depresszio-tunetei>

⁸²Dr. Zsuga Judit: *A depresszió kezelése*. 2017. In: <https://www.webbeteg.hu/cikkek/depresszio/43/a-depresszio-kezelese>

viselkedését, hangulati világát és érzelmeit. Egyet biztosan kijelenthetünk, hogy a gróf lelki baja logikáját és memóriáját nem érintette.⁸³

Ezeket a tüneteket figyelembe véve a mai orvostudomány ezt a betegséget bipoláris zavarként is azonosíthatná, amit a köznyelvben mániás depressziónak neveznek. „*A bipoláris zavar kétpólusú, hangulati betegséget jelent. Az egyén életében lehangolt (depressziós) és felhangolt (hipomániás, azaz enyhén mániás, vagy akár súlyosan mániás) epizódok követik egymást. Gyakran évekig csak depressziós időszakok jelentkeznek, míg egyszer megjelenik egy felhangolt, mániás periódus.*”⁸⁴ Az ebben a betegségben szenvedőket az orvosok még a tünetmentesebb időszakokban sem tekintik gyógyultnak. Manapság ezt a betegséget korszerű gyógyszeres, illetve pszichoterápiás kezeléssel tudják kezelni, ami által akár teljes értékű életet is élhet a beteg. A kezelés sikerességéhez azonban elengedhetetlen a beteg együttműködése.⁸⁵

Széchenyi korában sajnos ezek a pontos diagnózisok és kezelések még nem álltak az orvosok rendelkezésére. Véleményem szerint, ha már fiatal korában, az első tünetek jelentkezésekor elkezdték volna kezelni a grófot, akkor idősebb korában jobb minőségű életet élhetett volna, és talán elkerülhette volna a tébolydába kerülést is.

Ám a sok lelki megpróbáltatás, a házkutatás visszataszították betegségének kezdeti stádiumába, amikor nem volt beszámítható és szintén volt egy öngyilkossági kísérlete, most viszont ez a kísérlet sikerrel is járt. Csorba maga is elismeri, hogy 1860 tavaszán, egészen életének utolsó két hetéig Széchenyi sem politikailag, sem hangulatilag nem készült a halálra, de betegsége mellett a bécsi udvar fenyegetései – állami elmeegógyintézetbe szállítják át - belekényszeríthették az öngyilkosságba. Ezek alapján láthatjuk, hogy a történészek az öngyilkosság tényét fogadják el, azonban a lelkes amatőrök, köztük Koller Sándor is a politikai gyilkosságot feltételezi.⁸⁶

Koller Sándor röjtökmuzsaji nyugdíjas, helytörténész és autodidakta Széchenyi-kutató⁸⁷ évtizedek óta a Széchenyi kutatásnak szentelte életét, és meg van róla győződve, hogy a legnagyobb magyart megölték. Kutatása során öt köbméternyi anyagot gyűjtött össze Széchenyiről. Elsőként azt feltételezi, hogy a tanúk hazudtak, hiszen ha a járkálását hallották, akkor a lövést is hallaniuk kellett volna. Ennek az lehetett az oka, hogy egy megnedvesített

⁸³Csorba: i.m.

⁸⁴Dr. Dinya Zoltán: *Bipoláris zavar: az érzelmi hullámvásút*. 2018. In: <https://www.webbeteg.hu/cikkek/depresszio/505/bipolaris-zavar-az-erzelmi-hullamvasut>

⁸⁵ Dr. Dinya Zoltán: *A bipoláris zavar kezelési lehetőségei*. 2017. In: <https://www.webbeteg.hu/cikkek/depresszio/506/a-bipolaris-zavar-kezelesi-lehetosegei>

⁸⁶Csorba: i.m.

⁸⁷Sike Lajos: *Barangolás Széchenyi Istvánnal*. In: *Művelődés folyóirat*, 2010. 63. évfolyam

tollpárnát tartottak a lövéskor a gróf fejéhez, mellyel előzőleg megfojtották, majd csak utána lötték le. Ezt az is alátámasztja, hogy a lövés helye nem volt megperzselődve és lőporos sem volt. Érdekes az is, hogy a közel 2 kilós pisztoly nem esett le a padlóra, holott az öngyilkosságra az lett volna a jellemző, és nem pedig az, hogy a combján találják. A gróf jobbkezes volt, akkor miért a bal combján találták meg a fegyvert? A falakon csak agyvelőt találtak, vért azonban nem, ez azt bizonyítja, hogy már kivérzett, amikor lelőtték. Szobájában nem találtak sem töltő kellékeket, sem lőpor maradványokat. Szerinte az is furcsa, hogy a lehetséges tanúk rövid időn belül mind meghaltak. Véleménye szerint, egy öngyilkos inkább golyót mintsem sörétet használt volna. Holott a pisztoly madársöréttel volt megtöltve, az pedig nem okozhatott volna ilyen nagy fejsérülést.⁸⁸

Olvasott továbbá olyan grafológiai leírást, amely az írása elemzése alapján azt bizonyítja, hogy nem lehetett öngyilkos. Levéltári kutatásai során talált egy olyan levelet, amiben Széchenyit még életében életveszélyesen megfenyegették, ez a levél Koller birtokába is került. Valamint az is tény, hogy vallásos ember biztosan nem követ el öngyilkosságot egy ilyen szent ünnepen. Illetve az is érdekes, hogy az öngyilkosok búcsúlevelet hagynak maguk után, és ez különösen elvárható lett volna egy grafomán embertől, mint amilyen Széchenyi is volt. Hiszen ha naplót írt, akkor pont erről ne írt volna a naplójába? Koller birtokába jutott továbbá egy kép, mely Széchenyi kezének gipszlenyomatáról készült. Azon tisztán látható, hogy ujjai a halál pillanatában nem fogtak fegyvert. Véleménye szerint a temetés körülményei is gyanúsak, hiszen fiainak kérésükre sem adták ki Széchenyi szívét, majd a temetést nem a megjelölt időpontban, hanem egy nappal előbb tartották, mert a hatalom így rendelkezett. Széchenyi naplójába az utolsó bejegyzésében azt írja, hogy nem tudja magát megmenteni, de itt felmerül a kérdés, hogy vajon kitől vagy mitől nem tudja megmenteni magát. Koller nézetét több híres ember is osztja. Köztük Eperjes Károly színész is, – aki a *Hídember* című filmben a grófot játszotta – ezért nem volt hajlandó az öngyilkossági jelenetet eljátszani.⁸⁹

Kutatásom során én is megtekintettem a 2002-ben megjelent *Hídember* című magyar filmet, amelyben szintén azt sugallják, hogy gyilkosság történt. A filmben a házkutatás után a Ferenc Józsefet alakító színész ezt mondja: „*Széchenyi siet. Széchenyi bolond. Széchenyi veszélyes. Széchenyi tűnjön el.*”⁹⁰ Utolsó este miután Kiss Márton, és két inasa is elhagyta Széchenyi szobáját, egy hintó gördül be az udvarra. Majd két alakot látunk felmenni a lépcsőn, akiknek Kiss ezt mondja: „*Mit akarnak tőle? Mit akarnak tőle? Oda nem teheti be a*

⁸⁸Némethy: i.m.

⁸⁹Némethy: i.m.

⁹⁰Bereményi Géza: *A Hídember*. 2002. In: <https://online-filmek.me/film/18239-a-hidember-a-hidember>

lábát senki! Menjenek innen! Ez a feltámadás napja!”⁹¹. Majd eldördül az a bizonyos pisztolylövés.

Az utolsó személy, akinek kutatásom során megvizsgáltam az elméletét nem más, mint Tarics Péter, előadóművész, újságíró, politológus, rendező és közíró. Tarics a feltárt magyar és német nyelvű iratokból egyértelműen azt látja, hogy gyilkosság történt, és nem pedig öngyilkosság. Véleménye szerint: *„Ez a történelem-hamisítás a 19. század második felében uralkodó aktuális politikai konstelláció képviselőinek érdekében állt, az utókor „történészei” pedig galád módon konzerválták a soha nem bizonyított valótlanságokat, sőt: vették maguknak azt a bátorságot, hogy lexikonokban, történelemkönyvekben és történelem-tankönyvekben rögzítsék Széchenyi hamis öngyilkossági verzióját, s ezzel megtévesszék a közvéleményt, a felnövekvő tanulóifjúságot.”*⁹²

Tarics elméletét, illetve a bizonyítékokat megtalálhatjuk az „Aki Európából (is) látta Magyarországot – Gróf Széchenyi István tekintete” című művében. Ehhez a művéhez írt egy rövid összefoglalót, melyben több érvet is felhoz a politikai gyilkosság mellett.⁹³ Ezeket az érveket szeretném most ismertetni.

- A legfontosabb kérdés egy politikai gyilkosság esetében annak a megállapítása, hogy kinek állt érdekében megölni a grófot? Szerinte a válasz egyértelmű: *„Ferenc József császárnak, Alexander Bach belügyminiszternek, a bécsi udvarnak és a bécsi rendőr minisztériumnak.”*⁹⁴ Hogy miért? Ez egyértelműen összekapcsolódik az akkori aktuális politikai helyzettel Ausztriában, valamint az Ein Blick megjelenésével, hiszen ebben a műben Széchenyi őszintén feltárta a császár és a belügyminiszter magyarellenes cselekedeteit.
- Korabeli orvosi dokumentumok bizonyítják azt, hogy annyira megromlott Széchenyi egészsége, olyan gyenge volt a szervezete, hogy fizikailag nem lett volna ereje ahhoz, hogy saját kezűleg vessen véget az életének.
- Felsental rendőrtanácsos pontos leírásából kiindulva azt látjuk, hogy: *„A gróf teste egy zsöllyeszékben ülő helyzetben találtatott, mindkét karja combjaira leeresztve: a balcombon feküdt a kilőtt pisztoly. A fej bal oldala teljesen szét volt zúzva, a koponyacsont 4-5 lépésnyire feküdt a földön, a velő a falakon és a szoba tetején szétfecskendezve. Lőanyagul kócfajtás, az agyvelőben madársörét találtatott.”*⁹⁵

⁹¹Bereményi: i.m.

⁹²Tarics: i.m.

⁹³Tarics: i.m.

⁹⁴Tarics: i.m.

⁹⁵Tarics: i.m.

Mivel Széchenyi jobb kezes volt, ezért Tarics úgy gondolja, hogy ha valóban öngyilkos lett volna, akkor nem az ügyetlen bal kezét, hanem a jobb kezét használta volna. Illetve azt is kizártnak tartja Tarics, hogy öngyilkosság esetén a pisztoly és a kezek ilyen helyzetbe kerüljenek, mivel mindkét kéznek a test mellé, a pisztolynak pedig a földre kellett volna esnie. Vagyis a holttest helyzete preparált volt, ami szintén kizárja az öngyilkosság lehetőségét. Ezt a tényt több igazságügyi szakértő és patológus is alátámasztotta Taricsnak. Nem mellesleg ez a testhelyzet teljesen ellentmond a fizikai törvényeinek, ha valóban öngyilkosság lett volna.

- Tarics továbbá összehasonlította a boncolási jegyzőkönyvet és a rendőrtanácsos jelentését. Több ellentmondást is talált a két leírás között, például azt, hogy a rendőrtanácsos nem beszél a fej jobb oldali részének roncsolódásáról; illetve nem említi a bal kéz löportól való szennyezettségét, pedig ezek a tények a helyszínen szemmel láthatóak voltak. Valószínűsíthetjük, hogy a boncolási jegyzőkönyv sem az igazat írta le, hiszen azt állították, hogy Széchenyi jobb kezével lőtt, de arról nem írnak, hogy az is löporos lett volna, illetve, ha valóban azzal lőtt volna, akkor a rendőrtanácsos leírásában sem valósághű az a rész, hogy a bal combon feküdt a pisztoly. Azonban ezeket az ellentmondásokat akkoriban senki sem ellenőrizte, senki sem ellenőrizhette, mert könnyen ugyanerre a sorsra juthatott volna, mint Széchenyi.
- A preparált testhelyzetből az a kérdés is felmerül, hogy ha valóban öngyilkosság történt, akkor miért kellett a testhelyzetet változtatni? Azért, mert gyilkosság történt, és az elkövetők, valamint azok megbízói az öngyilkosság képzetét akarták elhíttetni a közvéleménnyel – legalábbis Tarics szerint. Akkoriban ezt a tényt senki sem merte volna megcáfolni, ezért közömbös volt számukra, hogy mennyire felel meg az öngyilkosságnak a test helyzete. Ellenben lehetséges az, hogy ha a testet az eredeti állapotában hagyták volna, akkor hihetőbb lett volna az öngyilkosság lehetősége.
- Tarics amellet is érvel, hogy Széchenyi nem volt skizofrén, vagyis nem volt tébolyodott, csak egyetlen hivatalos dokumentumban szerepel a „*tébolyodott Széchenyi István*”⁹⁶ szókapcsolat, de ezt mindenféle orvosi szakvélemény nélkül írták le. Azt elismeri, hogy valóban beteg volt, de tüneteiben a depressziót, nyugtalanságot, szorongást, hallucinációt, időleges téveszméket, beteges

⁹⁶Tarics: i.m.

hipochondriát, valamint kóros nagyozolást vél felfedezni. Ezek a tünetek pedig nem a skizofréniára utalnak, vagyis betegsége nem idézhette elő, hogy öngyilkosságot kövessen el.

- Aki öngyilkos akar lenni, az minden részletre ügyel, illetve lelkileg is felkészül tetteire. Széchenyin azonban nem lehetett erre utaló jeleket látni, valamint azt se lehetett rajta érzékelni, hogy lelkileg készülne egy ilyen tetre.
- Felmerül az a kérdés is, hogy a naplója miért 1860. április 1-jén szakad meg? Miért nem április 7-én, például azzal az egyértelmű bejegyzéssel, hogy többet nem írok, hajnalban végzek magammal. Az 1-jén keletkezett bejegyzés: „*Nem tudom megmenteni magam!*”⁹⁷ is azt bizonyítja, hogy tisztában volt azzal, hogy meg akarják ölni. Bár a bejegyzésből nem egyértelmű, hogy kitől vagy mitől nem tudja megmenteni magát.
- Abból a szempontból is különös az öngyilkosság ténye, hogy Széchenyi nem hagyott maga után búcsúlevelet, pedig az öngyilkosokra az a jellemző, hogy nemcsak, hogy búcsúlevelet írnak, hanem abban fel is tüntetik a választott haláluk módját, például: felakasztom magam, lelövöm magam, satöbbi. Felesége iránti szeretete egy pillanatra sem szűnt meg, ezért valószínűsíthető, hogy őt sem hagyta volna el egyetlen búcsúszó nélkül.
- Fontos kérdés az is, hogy miért nem hagyott maga után friss végrendeletet? Hiszen első végrendeletét már 38 évesen megírta, amit aztán többször is kiegészített és módosított. Tarics szerint, ha valóban öngyilkos akart volna lenni Széchenyi, akkor írt volna egy időszerű végrendeletet Döblingben, hiszen hatalmas vagyonnal rendelkezett. Mindemellett még az is érdekes, hogy gyámot bízott meg maga mellé arra az esetre, hogyha hivatalosan elmebetegnek nyilvánítanák. Ez ismételtén azt bizonyítja, hogy ép és tiszta volt az elméje.
- Öngyilkos jelölteknek nincsenek tervei, Széchenyinek azonban voltak, hiszen április 7-én este 10 órakor még titkárával, Kiss Mártonnal megbeszélte, hogy másnap találkoznak, illetve másnapra látogatókat is várt. Voltak azonban további tervei is a jövőre nézve, mint például a cenki templom megépítése, majd a templomavatáson való részvétel; borkereskedést akart létesíteni; Bécsben házat akart venni. Tarics azt állítja, hogy akinek a jövőre nézve ilyen komoly tervei vannak, az biztos nem lesz öngyilkos.

⁹⁷Szegő: i.m.

- Egy megcáfолhatatlan bizonyíték arra nézve, hogy Széchenyi élni akart az, hogy negyedévenként fizetett dr. Görgennek a lakosztályért és ellátásért, és március közepén kifizette a következő negyedévre esedékes 1100 forintot is. Felmerül a kérdés, hogy feleslegesen miért dobott volna ki ennyi pénzt az ablakon valaki, ha öngyilkos akart volna lenni?
- Tarics azon elméletét, hogy Széchenyinek nem volt öngyilkos hajlama alátámasztja Rákosné Ács Klára pszichografológus is, aki Széchenyi utolsó éveinek kézíratait vizsgálta és elemezte is. Kézírása alapján azt állítja, hogy nem lehetett öngyilkos, mert tisztán írta a betűket és a számokat, azonban aki öngyilkos akar lenni, annak az írása nem marad ilyen tiszta. Rákosné azt belátta, hogy Széchenyi teljesen átadta magát a halál gondolatának és tudta, hogy meg kell halnia, de nem lett öngyilkos.
- Öngyilkosságát továbbá azok a tények is cáfolják, hogy Széchenyi vallásos, hű katolikus ember volt. Márpedig egy hívő ember gyónás és feloldozás nélkül nem megy a halálba, pláne nem egy olyan nagy ünnepen, mint Húsvét. Széchenyi tudta, hogy a katolikus hit szabályai értelmében öngyilkos ember nem kaphat egyházi temetést, kivéve egy esetben, mégpedig akkor, ha elmezavar valószínűsíthető az öngyilkosnál. Magyarországon az elmezavar megállapítása esetében a plébános lelkiismeretére van bízva, hogy eltemeti-e az illetőt vagy sem. Széchenyi esetében ez azonban nem így történt, hiszen Tolnay Antal cenki plébános számára a bécsi hatóságok kötelezővé tették az egyházi temetést. Ez a körülmény megint csak azt sugallja, hogy a bécsi hatóságok tisztában voltak azzal, hogy itt gyilkosság történt, így nyugodt szívvel és lélekkel tudták erre kényszeríteni a plébánost.
- Tarics szerint, ha kriminalisztikai szempontból vizsgáljuk meg a halál körülményeit, a test preparált helyzetét, az esetről készült jelentéseket és jegyzőkönyveket, akkor egyértelmű lesz, hogy emberölés áldozata lett Széchenyi. Ezt Tarics a könyvében be is bizonyítja kriminalisztikai módszerekkel, miszerint a nem természetes halál módjai közül, vagyis a baleset, gyilkosság, öngyilkosság közül kizárja a baleset és az öngyilkosság lehetőségét, és így a gyilkosság marad.
- Úgy véli, hogy Széchenyi, ha valóban öngyilkosságot tervezett, akkor képtelen lett volna olyan tiszta és józanészből fakadó, tartalmas és értelmes leveleket írni, mint amilyeneket halála előtt írt.

- Tarics szerint, ha Széchenyi valóban öngyilkos akart volna lenni, akkor arra is képtelen lett volna, hogy három nappal halála előtt olyan politikai nyilatkozatot tegyen Deák Ferencnek, mint amelyet tett.
- Valamint arra is képtelen lett volna, hogy halálának estéjén, még halála előtt néhány órával is a sakkfigurákra, és azok lépéseire tudjon figyelni.
- Tarics azt is különösnek találja, hogy azok az emberek, akik tudtak, vagy tudhattak erről a gyilkosságról, azok néhány hónap múlva mind meghaltak, mégpedig érdekes körülmények között, például rosszullét, szélütés, öngyilkosság satöbbi miatt. Ő ezt azzal magyarázza, hogy egyetlen olyan szemtanú sem maradhatott életben, aki az abszolutista rendszer bukása után felfedheti a titkot az esetről.
- A bécsi rendőr minisztérium, és a bécsi udvar valószínűleg azért döntött úgy, hogy Széchenyit meg kell ölni, mert tébolyodottnak számított, így nem állíthatták volna törvényszék elé. Azonban azt is látták, hogy a gróf írásai, könyvei tiszta elméről tettek tanúbizonyságot. Valamint ha az ellene folytatott nyomozásban kiderült volna, hogy a gróf ártatlan, akkor a bécsi udvar botrányba keveredett volna. Valószínűleg már maga az a tény is nagy felháborodást keltett volna – főleg a magyarok körében – ha pert indítanak Széchenyi ellen, akár tébolyodott, akár nem. Így más módszert választottak, megölték őt, és ezt öngyilkosságnak állították be. Öngyilkosság esetében pedig nincs további kérdés, sőt a Bach-korszak idején nem is lehetett, mert aki akkoriban megkérdőjelezte az öngyilkosság tényét, az maga is a rendszer áldozata lett.
- Az ügyben lefolytatott vizsgálat egyértelműen politikai színjáték volt. Erre konkrét példa dr. Görgen pere, ami azért volt nevetséges, mert felelősségre akarták vonni magát az orvost a gróf „öngyilkosságáért”. Úgy járt el a bécsi rendőrség a nyomozás során, mintha Széchenyi személye kedves lett volna számukra. Ebből is az látszik, hogy a rendőrség jól taktikázott, mert előtérbe helyezték a gróf korábbi öngyilkossági kísérletét és depresszióját.

Tarics szerint tehát kiderült az igazság, vagyis az, hogy Széchenyi politikai gyilkosság áldozata lett. Védelmére azt hozza fel, hogy az öngyilkosságra nincs semmilyen bizonyíték, míg a gyilkosság ténye egyértelműen bizonyított, hiszen *„minden kétséget kizáróan Széchenyi öngyilkosságát soha senki nem bizonyította, mintahogy a gróf tébolyodottságát sem!”*⁹⁸

⁹⁸Tarics: i.m.

Eldönteni azt, hogy gyilkosság vagy öngyilkosság történt, ma már nem lehet, és nem is várható az, hogy újabb, eddig ismeretlen információk kerüljenek elő, amik segítenék a pontosabb válasz megtalálását. Ezért soha nem lesz teljes egyetértés a történészek és az amatőr kutatók véleménye között, hiszen mindenki a maga álláspontját tartja elfogadhatónak. Akik a gyilkosság tényét ismerik el, ők nem tudják elfogadni azt a tényt, hogy egy ilyen hatalmas ember, a „legnagyobb magyar”, akit szinte „szentként” tisztelnek bolond volt és öngyilkosságot követett el.

7. Mitől kellett tartania Széchenyinek?

Mindenki számára egyértelmű, hogy gróf Széchenyi István a legnagyobb magyar, hiszen az ország fejlődésének érdekében a vagyonának nem kis részével támogatta ezeknek a terveknek a megvalósulását. Azonban nem csak az érdemeit, hanem a hibáit is észre kell, hogy vegyük. Véleményem szerint, aki a politikai életnek szerves része, az pályafutása alatt óhatatlanul is követ el hibákat. Széchenyi életében ez a „hiba” a különböző politikai íráások, röplapok megírása és terjesztése, de különösen az *Ein Blick auf den anonymen Rückblick* című röpirat megírása és kiadása volt, amivel hozzájárult a Bach-rendszer bukásához.

Az *Ein Blick*-ben ezeket a sorokat olvashatjuk: *„Ne gondolja ön azonban, hogy én az uralkodó dynastia jogát, vagy tulajdonkép ezen jogát kétségbevonni akarom. Csak az ön szájából szeretném hallani, mily joggal kormányoztatnak, vagy mint ön állítja, boldogítatnak jelenleg Magyarország lakói? Ő felsége a „legmagasabb császár” az ön röpiratában annyira feldicsért magyar nép fölött vagy jure successionis, mint magyar király, vagy jure armorum, mint hódító uralkodik. Mindkét minőségben nem uralkodhatik ő felsége, ámbár elég hatalmas, ép oly kevésbé, mint egy leány ellenében az atya és férj szerepét együtt és egyszerre a természet isteni törvényei szerint játszani nem lehet.”*⁹⁹ E sorokat olvasva láthatjuk, hogy írásában nem csak Bach-ot nem kímélte, hanem Ferenc József császárt sem. Azt állapíthatjuk meg, hogy Széchenyi nem tartotta a magyarok királyának a császárt, mivel az országot nem alkotmányosan uralta, hanem inkább hódítóként, zsarnokként.

Nyilvánvaló e sorok olvasása után, hogy az osztrák kormány felségárulás, felségsértés vagy hűtlenség vádjával bíróság elé állíthatták volna. Akkoriban az Osztrák-Magyar Monarchia fennállása miatt mindkét országban az 1852. évi Austriai Birodalmi Büntető Törvény (Osztrák Btk.) volt hatályban. Véleményem szerint az Osztrák Btk. rendelkezései közül a 63. §., a felségsértés vádját lehetett volna rábizonyítani Széchenyire. Ez a szakasz kimondja, hogy: *„Ki a Császár iránti tiszteletet megsérti, történjék bár az személyes megbántás, nyilvánosan vagy több emberek előtt felhozott gyalázások, káromlások vagy gúnyolódások által, nyomtatványok által, képes ábrázolatok vagy iratok közlése avagy terjesztése által, a felségsértés büntetében teszi magát bűnössé, és egytől öt évigleni súlyos börtönnel büntetendő.”*¹⁰⁰ Azonban a 46. §. a) pontjának¹⁰¹ értelmében, ha Széchenyi elmeállapotáról született volna hivatalos orvosi jegyzőkönyv miszerint örült, gyengeelméjű, akkor az enyhítő körülménynek minősült volna a bíróság előtt.

⁹⁹K. Papp Miklos: *Gr. Széchenyi István „BLICK”-JE*. Stein János bizománya, Kolozsvár, 1870. p. 42.

¹⁰⁰Csatskó Imre: *Az 1852-ki MÁJUS 27. Austriai Birodalmi Büntető Törvény Magyarázata*. Geibel Armin bizománya, Pest, 1853. p. 133. 63.§.

¹⁰¹Csatskó: i.m.

Érdemes néhány szóval kitérni a Csemegi-kódexre is, ami bár nem volt hatályban ekkor, sőt még nem is kezdték el összeállítani 1860-ban, azonban nagy jelentőséggel bírt, miután 1878-ban elfogadták. Az 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről, az Osztrák Btk-tól eltérve nem felségsértésnek minősítette volna Széchenyi írását, hanem a király megsértésének. A törvény 140.§-a értelmében: *„A ki a király ellen sértést követ el: vétség miatt két évig terjedhető fogházzal és hivatalvesztéssel büntetendő. A ki azonban a sértést irat, nyomtatvány, képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére kiállítása által követi el: vétség miatt három évig terjedhető államfogházzal és hivatalvesztéssel büntetendő.”*¹⁰²

Mivel jelenleg hazánkban köztársaság van, ezért a hatályos Btk. sem tartalmaz rendelkezést a felségárulásra, illetve a felségsértésre nézve. Véleményem szerint, ha Széchenyi napjainkban élne, és most adna ki egy ilyen hangvételi röpiratot valamelyik miniszterről, vagy akár magáról a miniszterelnökről, akkor nem tudnák bíróság elé állítani, hiszen szólás- és sajtószabadság van hazánkban.

A hivatalos verzió alapján Széchenyi halálának az oka öngyilkosság volt. Emiatt emberölés vádjával senki ellen sem lehetett pert indítani. Az akkori Osztrák Btk. nem tartalmaz rendelkezést az öngyilkosságra, illetve az abban való közreműködésre, viszont a jelenleg hatályos magyar Btk. kimondja a 162. § (1) bekezdésében, hogy: *„Aki mást öngyilkosságra rábír, vagy ennek elkövetéséhez segítséget nyújt, ha az öngyilkosságot megkísérlik vagy elkövetik, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”*¹⁰³ Széchenyi esetében a közreműködés a segítségnyújtás formájában valósult meg. Ez annyit jelent, hogy nem az váltotta ki benne az öngyilkossági szándékot, hogy átadták neki a fegyvert, hiszen élete során többször is megpróbált már öngyilkos lenni, és egész életében ott járt a fejében az öngyilkosság gondolata. Ennek értelmében, ha a mai korban történne meg az öngyilkosság, akkor számos embert lehetne bíróság elé állítani az öngyilkosságban való közreműködés vádjával, például azt az embert, aki becsempészte hozzá a fegyvert, azt is, aki tudott erről, stb.

¹⁰²1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről 140.§.

¹⁰³2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 162.§.

8. Temetése

Ahogy azt már korábban is említettem, Széchenyi temetését április 11-én, vagyis egy nappal korábban tartották meg, mint ahogy az a gyászjelentésben megjelent, emiatt nagyon sokan elkéstek. A holttestet vasúton szállították Sopronba, ahol sok tisztelője várta, majd onnan Cenkre vitték tovább. Annak ellenére, hogy sokan lemaradtak a temetésről, még így is 5-6000 ember vett részt rajta. A várkápornából nyolc fiatal Széchenyi vitte a családi címerrel díszített koporsót a négy lovas halotti szekérhez, majd a menet és a szertatás után ugyanaz a nyolc fiatal gróf vitte le a koporsót a sírboltba. A halotti menetet több száz fáklyavivő kísérte a családi sírbolthoz. A nemesi rendből többen is elkísérték utolsó útjára, például Deák, Pallavicini, Károlyi, Zichyek.¹⁰⁴

A szertartást több pap segédletével a nagycenki plébános, Tolnay Antal tartotta, akitől fennmaradt egy pontos leírás a temetés körülményeiről: *„Ápril. 8.-án, éppen husvét vasárnapja volt, azon nem képzeltem és bensőnket megrázkódtató esemény adatott a telegráf útján tudtunkra, hogy gróf Széchenyi István azon napon szobájában halva találtatott. Megrendültünk s nem találtunk szavakat fájdalomunk kifejezésére, örege apraja könnyes szemekkel említette a leverő ujságot. Í benne mindenki a legnagyobb hazafit, volt jobbágysai legjobb attyokat, én pedig azon felül legnagyobb jótevőmet tiszteltem. Ápr. 10.-én estéli tizenegy órakor hozatott Kis-Cenkre hült teteme, hol a kastélyi kápolnában rögtönzött ravatalra tétetett. Ekkor adatott tudtomra az 1 kedves Béla fia által: hogy a bécsi policei rendelete következtében a megtörtént boncolás után tüstént kellett hozatni és meghagyatott, hogy másnap, vagyis 11.-én reggel 10 órára Cenken el legyen temetve, különben a policei fogja eltemettetni; én válaszoltam: ha bezárnak is, reggel suttyomban el nem fogom temetni, hanem délután 4 órakor, mikorra a körül vidéket értesíthetem. Egész éjjel irtuk a temetési tudósításokat, a major béresek által szerte küldvén el őket. Ez szükséges volt, mert a Bécsben nyomott halotti cédulákon a temetés Ápril 12.-i délutánra volt téve, s országszerte szétküldözve – ez az oka, hogy többen p. o. Magyar Akadémia küldöttsége és mások a temetésről elkéstek. 11.-én délután 4 órakor temettem el 22 pap kíséretében, legalább 5–6 ezer ember részvéte mellett. A soproni előkelő polgárságból 300-an égő fáklyákkal tisztelegtek, melyeket temetés után egyhalomra rakva Vörösmarti „Szózata” éneklése mellett elégettek. Távol vidékről, a policíalis rendeletet nem tudva másnap Vas és Zala – megyékből négyes fogatok egész számosan jelentek meg. A levertség és panasz, hogy még a halottól is félnek, általános volt. Szívét, hogy kiki szabad szemeivel láthassa, a haza boldogságáért oly*

¹⁰⁴Faragó: i.m. p. 187.

fennen dobogó nemes szívet, a boldogultnak akaratja szerint is borszeszbe kívántam eltenni, de fájdalom a boncolásnál jelen volt fiai, gróf Béla és Ödönnek kérései sikertelenek voltak a boncoló orvosok, hihetőleg valamely utasítás szerint összevagdálva belrészei közé keverték.”¹⁰⁵

¹⁰⁵Faragó: i.m. p. 187.

9. A korabeli hírlapok tudósításai

Nagy feltűnést keltett Széchenyi halála a bécsiek és a bécsi magyarok számára, de a húsvéti ünnepek miatt az újságok csak április 10-én, kedden tudtak az eseményről először tudósítani.

Az Ost-Deutsche Post nevű lap 1860. április 10-én Graf Stefan Széchenyi című cikke elmondása alapján az derült ki, hogy az öngyilkosság okai senki előtt sem világosak, Széchenyi elmeállapotáról pedig ellentmondóak az adatok. Barátai szerint teljesen kigyógyult az elmezavarból, azonban az öngyilkossága azt mutatja, hogy a feldúlt állapota komor pillanatokban erősebb volt annál, mint amilyen egy egészséges elménél lehetséges lett volna. Mostoha fia, gróf Zichy Géza szombaton nála volt, ekkor nem vett észre rajta semmi olyan jelet, ami erre az elhatározásra utalt volna. Húsvét vasárnap éjjel lőtte le magát, a lövést azonban a házban senki sem hallotta. A pisztoly, amit használt vízzel volt töltve.¹⁰⁶

A Wanderer szintén Graf Stefan Széchenyi címmel adott hírt 1860. április 10-én az esetről. Ezen újság tudósítása alapján már egy hete észrevehetőek voltak Széchenyin a búskomorság jelei, hiszen keveset beszélt, legjobb barátait sem fogadta szívesen, és a jövőt is sötétben látta. Barátjának, Jósika Samunak a halálhíre teljesen megtörte. Több napja alig evett, óráit és galambjait is elhanyagolta. Ez a lap szintén leírta, hogy gróf Zichy Géza volt nála szombaton, azonban e szerint a tudósítás szerint nyomott hangulatban találta mostoha apját. Halála előtt feleségének azt mondta, hogy a napjai meg vannak számlálva. Ápolóinak gyakran beszélt az öngyilkosság módjairól, de ők ezt nem igazán vették komolyan. Szombaton este fél 11-ig titkárával sakkozott, majd miután ő távozott, ápolói is elmentek - érdekes, hogy Széchenyi egyedül aludt az 5 szobás lakásában. Éjfél felé még hallották fel-alá járkálni Széchenyit, majd minden elcsendesedett. Vasárnap reggel fél óra kopogás után sem nyitott ajtót, ezért ápolói orvosért rohantak. Ők találták meg Széchenyit a harmadik szobában székében ülve, felöltözve és szétzúzott koponyával. Tettét egy rövid csövű, erős kaliberű, vízzel töltött pisztollyal hajtotta végre. Két ápolóját mindig az adott hónap végén fizette ki, most azonban már előbb kifizette őket Széchenyi – különös, hogy ez nem tűnt fel senkinek. Azt is közli a lap a cikkben, hogy a boncolás már hétfőn megtörtént, és a szerdára kitűzött szentelést a kormány intézkedése miatt már kedden megtartották. Április 11-iki számában azt is szóvá tette, hogy a nagycenki temetés idejét a kormány önkényesen változtatta meg.¹⁰⁷

¹⁰⁶Császár (1933. 43. évfolyam, 1. szám): i.m. p. 2.

¹⁰⁷Császár (1933. 43. évfolyam, 1. szám): i.m. p. 3.

A Die Presse 1860. április 10-én Kleine Chronik című rovatában azt írta, hogy Széchenyi az öngyilkosságot vasárnap délelőtt 10 órakor a félreeső helyen követte el.¹⁰⁸

A Morgen Post az 1860. április 10-iki cikkében felvetette azt a kérdést, hogy vajon ez az eset valóban egy örült tette volt-e, aki a tiszta pillanataiból visszaesett az örültségbe? A lap szerint erre a kérdésre akkor lesz válasz, ha kiderül, hogy Széchenyi hogyan jutott a fegyverhez, hiszen rá ugyanúgy vonatkoztak az intézet szabályai, mint más betegek. A halál időpontját ők is vasárnap délelőtt 10 órára tették, a helyszínnek pedig szintén a félreeső helyet jelölték meg.¹⁰⁹

Április 12-én Bemerkungen über das tragische Ende des Grafen Stefan Széchenyi címen újabb cikket közöltek a lapban, ami dr. Görgen védekezését tartalmazta. A doktor védekezése abból indult ki, hogy az utolsó években sok téves és ellentmondó nézet terjedt el Széchenyi elmeállapotáról. Emiatt maga dr. Görgen kijelentette, hogy Széchenyi az intézetbe kerülésétől kezdve haláláig elmebeteg, örült és beszámíthatatlan volt, gyógyíthatatlan öngyilkossági mániában szenvedett, amiből ottléte alatt sohasem gyógyult ki. Mindennek bizonyítására a doktor 3 olyan személyes levelet is közölt ebben a cikkben, amit a gróf Görgennének írt. Az 1858. november 5-iki levelében arról írt Széchenyi, hogy nem tudja azt, hogy meddig él és meddig marad az intézetben, de érzi, hogy már nem sokáig. Valamint arról is írt, hogy ha nem lenne nagy családja, akkor már régen véget vetett volna életének, hiszen: „... *ezt szilárd akarattal az élet minden helyzetében meg lehet tenni.*”¹¹⁰ Az 1859. április 19-ei levelében arról panaszkodott, hogy rosszul érzi magát, és jobb lenne, ha mielőbb vége lenne életének, és „*talán okosabb volna, ha ebben magának segítségére volna.*”¹¹¹ Ekkor már nagyon remélte, hogy nincs sok ideje hátra. Az utolsó levél, amit a cikk közöl 1859. november 17-én íródott, ebben Széchenyi ismét rosszulértről panaszkodott, mert úgy érezte, hogy a szíve gyakran elakad, mintha közel lenne az utolsó dobbanáshoz. „*Bárcsak egészen megállna már...*”¹¹² írta Széchenyi, mert már utált élni. A cikkben dr. Görgen továbbá azzal is védekezett, hogy ő szolt Széchenyi feleségének és fiainak, hogy minden olyan tárgyat vigyenek el a gróftól, amivel kárt tudna tenni önmagában. De mire erről határoztak megtörtént a tragédia. Dr. Görgen ezzel a védekezésével a családra és a kormányra akarta hárítani a felelősséget, de az kétségtelen, hogy neki, mint az intézet vezetőjének kellett volna elsősorban cselekednie.¹¹³

¹⁰⁸Császár (1933. 43. évfolyam, 1. szám): i.m. p. 3.

¹⁰⁹Császár (1933. 43. évfolyam, 1. szám): i.m. pp. 3-5.

¹¹⁰Császár (1933. 43. évfolyam, 1. szám): i.m. pp. 3-5.

¹¹¹Császár (1933. 43. évfolyam, 1. szám): i.m. p. 5.

¹¹²Császár (1933. 43. évfolyam, 1. szám): i.m. p. 5.

¹¹³Császár (1933. 43. évfolyam, 1. szám): i.m. p. 5.

A Der Fortschritt 1860. április 11-én közölte a híreket. E tudósítás alapján az öngyilkosság csak vasárnap reggel felé történhetett, mert a pisztoly még Széchenyi kezében volt, és a hullamerevség sem állt még be, pedig az 2 órán belül megtörténik. A pisztoly vízzel és dupla fojtással volt töltve. A cikk védelmébe veszi dr. Görgent, hiszen azt írja, hogy Széchenyit általában gyógyultnak tekintették, és a hatóság is beszámíthatónak gondolta.¹¹⁴

Az Oesterreichische Zeitung szintén április 11-én közölte a híreket, de 12-én helyesbítette azokat, valószínűleg a tébolydából kapott felvilágosítás miatt. Ebben kitért arra, hogy a pisztoly nem vízzel, hanem söréttel volt töltve; Széchenyit nem a díszruhájában, hanem szürke házi öltözetében találták meg, valamint az sem igaz, hogy a 2 ápolóját előre kifizette, mert ők a fizetésüket az intézettől kapták. A lap azt is megírta, hogy Széchenyi a Döblingben való tartózkodásának 12 éve alatt még a kertbe sem ment ki. Széchenyi búskomor állapotáról a családot is értesítették, a grófnak azonban határozott kívánsága volt arra nézve, hogy őt a felügyeletről kíméljék meg. Ezeket a helyesbítéseket más lapok is átvették és lehozták. Április 17-iki jelentésében arról írt az újság, hogy a haláleset körüli vizsgálatok felderítik azt, hogy dr. Görgen vádolható-e hanyagsággal vagy elővigyázatlansággal. Arra nézve, hogy a pisztolylövést miért nem hallotta senki az épületben az a magyarázat született, hogy a gróf alatti szobában egy süket beteg volt, jobbról és balról pedig nem lakott senki.¹¹⁵

A Wiener Medizinische Wochenschrift szaklap április 15-én kelt cikkében közölte a boncolási jegyzőkönyv egy részét. A cikkben nem akartak pálcát törni dr. Görgen intézete felett, de szerintük minden orvos számára ismert dolog az, hogy az olyan betegek felett, akik öngyilkossági mániában szenvednek, azokat őrizni kell, ha szükséges akár testileg is korlátozhatják, sőt akár erővel meg is kell etetni, ha önmagától erre nem hajlandó. Így elgondolkodtató, hogy dr. Görgen nem kezelte-e túl könnyelműen a gróf betegségét. Az világossá vált, hogy Széchenyi elmebeteg volt, de ezt a haláláig senki sem akarta elhinni.¹¹⁶

A Prager Zeitung tudósítása szerint az öngyilkosság okai teljesen homályban vannak, mert előtte nap teljesen a megszokott módon viselkedett, és külső izgatottság sem érte. A március 3-iki házkutatás óta pedig már eltelt 5 hét, és azóta senki sem zaklatta a grófot, kihallgatásra sem vitték el, valószínűleg a korára való tekintettel, pedig a lefoglalt iratokban lett volna rá oka a bécsi rendőrségnek, hogy ezt megtegye.¹¹⁷

Az Augsburger Allgemeine Zeitung című lap foglalkozott a legalaposabban Széchenyi halálával. 1860. április 11-ei számában közölte a halálhírt. A 12-iki szám mellékletében

¹¹⁴Császár (1933. 43. évfolyam, 1. szám): i.m. p. 4.

¹¹⁵Császár (1933. 43. évfolyam, 1. szám): i.m. pp. 4-6.

¹¹⁶Császár (1933. 43. évfolyam, 1. szám): i.m. p. 7.

¹¹⁷Császár (1933. 43. évfolyam, 1. szám): i.m. p. 8.

ismertette a körülményeket, miszerint pisztollyal lőtte magát agyon a gróf, de ennek okai ismeretlenek, talán majd az irataiból kiderülnek. A 14-ei szám ismét foglalkozott az esettel, és leírta, hogy a temetést 24 órával előbbre hozták. Április 15-iki lapjában dr. Görgen nyilatkozatát lehetett olvasni, valamint azt, hogy Pesten a halálesetet többféle módon mesélik, és ezt a legkülönösebb magyarázatokkal kísérik, mert Magyarországon nem hitték el az öngyilkosságot. Április 20-án egy hosszabb cikk jelent meg a halálesetről. Magasztalták Széchenyit, de véleményük szerint politikai mártírnak akarták beállítani.¹¹⁸

A bécsi lapok nagyjából 1 hétig foglalkoztak az esettel, a temetésről csak szórványosan adtak jelentést. A magyar lapok teljesen a bécsi lapok nyomán adták hírét a történeteknek. Ezek közül kiemelkedik a Pesti Hírnök, amibe Török János írta és összegezte a gróf öngyilkosságának hírét. A magyarság egy részét nem győzték meg ezek a hírek. A szájról-szájra terjedt hírek miatt sokan hittek abban, hogy Széchenyi nem öngyilkos lett, hanem az osztrák kormány tetette el láb alól.¹¹⁹

A Delejtű hetilap április 17-én megjelent számában Pesty Frigyes cikkét olvashatjuk a gróf haláláról. Ez a cikk eltér az eddigiektől, hiszen azok mind a halál körülményeiről, illetve a temetésről adtak hírt, Pesty Frigyes azonban cikkében nem konkrétan az esetről tudósít, hanem Széchenyit dicsőíti, illetve arra biztatja az embereket, hogy róják le tiszteletüket a gróf sírjánál.¹²⁰

A Politikai Újdonságok című hetilap cikkéből megtudjuk, hogy a gyász hír hallatán sokan kételkedtek abban, hogy a hír valóban igaz-e vagy sem. A tudósításban részletesen leírták a következő napok eseményeit, beleértve azt is, hogy kik és hol adták tiszteletüket a gróf előtt. A soproni polgárok fáklya kísérettel szerették volna végső útjára kísérni a grófot, azonban erre nem került sor, mert csak április 12-én, a temetés után egy nappal kapták meg az erre vonatkozó engedélyt. A gyászmise a soproni bencések templomában zajlott le, ami tolongásig megtelt gyászoló emberekkel, akik mind osztoztak az egész ország közös gyászában.¹²¹

A magyarországi hírek ellensúlyozására az Allgemeine Zeitungban 1860. május 10-én *Noch ein Wort in Sachen Stefan Széchenyis* címen jelent meg egy cikk. Ebben a cikkben részletesen foglalkoztak a haláleset körüli híresztelésekkel. Hivatalos iratokkal cáfolták a magyar szóbeszédet. Egyértelműen látszik, hogy szépítik az egész helyzetet azért, hogy elkerüljék a magyarok lázadását. A cikk báró Jósika Samu halálára is magyarázatot ad,

¹¹⁸Császár (1933. 43. évfolyam, 1. szám): i.m. pp. 8-9.

¹¹⁹Császár (1933. 43. évfolyam, 1. szám): i.m. p. 8.

¹²⁰Pesty Frigyes: *Gróf Széchenyi István meghalt*. In: Delejtű hetilap, 1860. 3. évfolyam, 16. szám, Temesvár.

¹²¹Politikai Újdonságok: *Gróf Széchenyi István temetése*. In: Politikai Újdonságok, 1860. 6. évfolyam, 16. szám, Budapest.

amikor közli a boncolási jegyzőkönyvében leírtakat. E szerint nem mérgezés okozta a báró halálát, hanem a patkóbél átlukadása és az epehólyag sorvadása. Az osztrák szakértők teljes biztossággal kijelentették azt, hogy Széchenyi a lövést saját kezével okozta magának. A cikk írója azt is valótlannak tartja, hogy ijesztgetéssel akartak volna a gróf kedélyére hatni. Ennek bizonyítására Thierry rendőrigazgató levelét teljes szövegével idézte, mert abban semmilyen okot nem találhatott Széchenyi az aggodalomra – azt azért fontos megjegyezni magunknak, hogy Thierry ezen levelében található az a fenyegetés, miszerint a döblingi tébolyda többé nem menedék a gróf számára. Arra nézve, hogy a temetést miért tartották meg a kitűzött időpont előtt egy nappal az a magyarázat született, hogy ezzel el akarták kerülni a tüntetéseket. Az pedig, hogy Nagycenken a temetésre szintén a tervezett időponthoz képest egy nappal korábban került sor kizárólag a család döntésén múlt, abba a kormány nem avatkozott bele. Mindezekből egyértelművé vált az, hogy ez a cikk a kormány védelme érdekében született meg.¹²²

Láthatjuk, hogy a lapok sok ellentétes hírt közöltek le, de ennek ellenére nagyon sok fontos adatot őriztek meg az utókor számára.

¹²²Császár (1933. 43. évfolyam, 1. szám): i.m. pp. 10-11.

Zárógondolatok

Gróf Széchenyi István, a reformkori politikai küzdelmek egyik nagy vezéralakja volt, aki a gazdaság és a közlekedés mellett Magyarország köz- és sportéletének szervezésében és fejlesztésében is halhatatlan érdemeket szerzett. A grófot Kossuth Lajos a „legnagyobb” magyarnak” titulálta, és a mai napig így tartjuk őt számon, hisz nincs még egy ilyen ember, aki ekkora önfeláldozással törődött volna a nemzet fejlődésével.

A közvélemény Széchenyit a mai napig a nemzet az egyik, ha nem a legnagyobb politikusának tartja, aki betegségében is azon fáradozott, hogy hazáját segítse és a fejlődés útjára terelje. Ezért nem is csoda, hogy halálából az egyik legrejtélyesebb eseményt gyártották az emberek, mivel a közvélemény nem tudott beletörődni abba, hogy a nemzet hőse, egy ilyen hatalmas és vallásos személy képes lenne öngyilkosságot elkövetni. Így számos összeesküvés-elmélet született a haláláról. Vajon kinek van igaza? Ezt a kérdést nehéz eldönteni, és valószínű, hogy erről még további viták is születnek.

A kiegyezés után számos intézmény vette fel a nevét, emlékművek készültek róla, utcákat neveztek el róla. Állami kitüntetés és állami fejlesztési program is viseli a nevét, arcképe felkerült az ötezer forintos bankjegyre. Ahogy már említettem 2002-ben filmet is forgattak életéről a Hídember címmel.

A ma élő Széchenyi leszármazottak egy része is azt állítja, hogy a legnagyobb magyar nem öngyilkos lett a szanatóriumban. Széchenyi István bátyja, Pál egyenes ági leszármazottai közül Széchenyi Márk azt mondta, hogy: *„Sok feljegyzés van, hogy ép volt az elméje, amikor az ideggyógyintézetben élt. Antropológusok is megvizsgálták a Nagycenken lévő koponyát, de a ruháján a vérnyomok sem úgy festenek, ami öngyilkosságra utalna.”*¹²³ Nem tartja kizártnak azt, hogy a család utánajár az igazságnak.

Kutatásom végére én is úgy gondolom, hogy gróf Széchenyi István gyilkosság áldozata lett. Ezen véleményem főként Tarics Péter cikkének olvasása után alakult ki bennem, hiszen rengeteg pontban cáfolta meg az öngyilkosság verzióját. Ezen álláspontom kialakulásához hozzájárult továbbá Koller Sándor személye és kutatása is, vele sikerült telefonon beszélnem. Elmondása alapján az ő általa összegyűjtött 5 köbméternyi anyagot, valamint elkezdett könyvét elvitték tőle az Országos Széchenyi Könyvtárba. Beszélgetésünk során többször is elhangzott Koller Sándor szájából, hogy sikerült bizonyítékot is találnia a gyilkosságról. Ám számomra ezt a bizonyítékot nem fedte fel, feltételezem, hogy a tőle elvitt iratok között ez a bizonyíték megtalálható. Remélhetőleg ez a több évtizedes kutatás nem vész el, és a nagy

¹²³Ripost: Széchenyi Márk hasonmása a legnagyobb magyarnak. 2021. In: <https://ripost.hu/insider/2021/06/szechenyi-mark-hasonmása-a-legnagyobb-magyarnak>

közönség számára is elérhetővé válik. Kutatási munkámat nagyban segítette a nagycenki Országos Széchenyi Kör is, amelynek minden tagjából nagy lelkesedést váltott ki ez a téma, ezért több korabeli és mai forrást is küldtek nekem, illetve Koller Sándor elérhetőségét is tőlük kaptam meg.

Számomra azonban nagyon furcsa az a tény, hogy a halálát okozó pisztolyról nem találtam semmilyen forrást, illetve képet sem. Én úgy gondolnám, hogy egy ilyen fontos tárgynak valahol, valamilyen múzeumban, vagy magángyűjtőnél meg kellene lennie. Mivel ennyire belemélyedtem az életébe, a betegségébe, és a halálába, szándékomban áll meglátogatni a legnagyobb magyar sírját, és elhelyezni rajta a tiszteletteljes megemlékezés virágját.

Bibliográfia

1. Angyal Dávid: *Szakaszok Magyarország újabb történetéből*. Franklin-társulat, Budapest 1928.
2. Bereményi Géza: *A Hídember*. 2002. In: <https://online-filmek.me/film/18239-a-hidembera-hidember> Letöltés dátuma: 2021. március 20.
3. Császár Elemér: *Viszota Gyula: Gr. Széchenyi István elmeállapota és halála*. In. Irodalomtörténeti közlemények, 1933. 43. évfolyam, 1. szám, Budapest. pp. 1-29.
4. Császár Elemér: *Viszota Gyula: Gr. Széchenyi István elmeállapota és halála (második, befejezett közlemény)*. In. Irodalomtörténeti közlemények, 1933. 43. évfolyam, 2. szám, Budapest. pp. 199-229.
5. Csatskó Imre: *Az 1852-ki MÁJUS 27. Austriai Birodalmi Büntető Törvény Magyarázata*. Geibel Armin bizománya, Pest, 1853.
6. Csiffáry Tamás: *Még egyszer Széchenyi haláláról*. In. Hitel, 1991. 4. évfolyam, 19. szám.
7. Csorba László: *A halál tényei avagy a tények halála? Széchenyi István utolsó húsvétja – 1860. április 8.* In: Korunk, 2012. 23. évfolyam, 3. szám
8. Dr. Dinya Zoltán: *A bipoláris zavar kezelési lehetőségei*. 2017. In: <https://www.webbeteg.hu/cikkek/depresszio/506/a-bipolaris-zavar-kezelesi-lehetosegei> Letöltés dátuma: 2022. szeptember 02.
9. Dr. Dinya Zoltán: *Bipoláris zavar: az érzelmi hullámvasút*. 2018. In: <https://www.webbeteg.hu/cikkek/depresszio/505/bipolaris-zavar-az-erzelmi-hullamvasut> Letöltés dátuma: 2022. szeptember 02.
10. Dr. Zsuga Judit: *A depresszió kezelése*. 2017. In: <https://www.webbeteg.hu/cikkek/depresszio/43/a-depresszio-kezelese>: Letöltés dátuma: 2022. augusztus 31.
11. Dr. Zsuga Judit: *A depresszió tünetei*. 2018. In: <https://www.webbeteg.hu/cikkek/depresszio/41/a-depresszio-tunetei>: Letöltés dátuma: 2022. augusztus 31.
12. Ernyes Mihály: *A fővárosi rendőrség és a m. kir. rendőrség, valamint a magyar rendőrség története a kezdetektől napjainkig*. I-II. kötet. Nemzeti Közsolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet, Budapest, 2017.
13. Falk Miksa: *Gróf Széchenyi István utolsó évei és halála. (1866)* In: <https://mek.oszk.hu/04700/04704/html/falkszechenyi0001.html> Letöltés dátuma: 2021. március 15.
14. Falk Miksa: *Összeesküvés a döblingi tébolydában. (1879)* In: <https://mek.oszk.hu/04700/04704/html/falkszechenyi0002.html> Letöltés dátuma: 2021. március 15.
15. Faragó András: *Tolnay Antal feljegyzései Széchenyi haláláról s a régi és új nagycenki templomról*. In. Soproni Szemle, 1960. 14. évfolyam, 2. szám, 1960, p 187.
16. Gaál Tamás: *A „legnagyobb magyar” halála*. 2015. In: <https://cultura.hu/aktualis/a-legnagyobb-magyar-halala/> Letöltés dátuma: 2021. március 15.
17. Gosztonyi Miklós: *Széchenyi halála: Öngyilkosság vagy gyilkosság?* 2010. In: <https://www.delmagyar.hu/ország-vilag/2010/04/szechenyi-halala-ongyilkosság-vagy-gyilkosság> Letöltés dátuma: 2021. március 16.
18. Gróf Széchenyi István: *Gróf Széchenyi István intelmei Béla fiához*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985.
19. Hegedűs Péter: *Gróf Széchenyi István rejtélyes halála*. In. Széchenyi Alumni Magazin, 2015. 9. évfolyam, 32. szám, Győr, pp. 15-17.

20. K. Papp Miklós: *Gr. Széchenyi István „BLICK”-JE*. Stein János bizománya, Kolozsvár, 1870. p. 42.
21. Kacziány Géza: *Széchenyi meggyilkoltatása* 1991. In: http://acta.bibl.u-szeged.hu/4314/1/belvedere_1991_006_011-013.pdf Letöltés dátuma: 2022. július 13.
22. Kecskeméthy Aurél: *Gróf Széchenyi utolsó évei és halála (1849-1860)*. Pest, Emich Gusztáv 1866.
23. Kosáry Domokos: *Széchenyi Döblingben*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1981.
24. Némethy Mária: *Hogyan halt meg gróf Széchenyi István Döblingben?* 2010. In: <https://www.vaol.hu/hetvege/hogyan-halt-meg-grof-szechenyi-istvan-doblingben-1247768/> Letöltés dátuma: 2021. március 16.
25. Pajkossy Gábor: *A Polizeihofstelle magyar vonatkozású iratai, a Takáts Sándor gyűjtemény és a történeti kutatás*. In. Levéltári Közlemények, 2006. 77. évfolyam, 1. szám, Budapest.
26. Pesty Frigyes: *Gróf Széchenyi István meghalt*. In. Delejtű hetilap, 1860. 3. évfolyam, 16. szám, Temesvár.
27. Politikai Újdonságok: *Gróf Széchenyi István temetése*. In: Politikai Újdonságok, 1860. 6. évfolyam, 16. szám, Budapest.
28. Ripost: *Széchenyi Márk hasonmása a legnagyobb magyarnak*. 2021. In: <https://ripost.hu/insider/2021/06/szechenyi-mark-hasonmása-a-legnagyobb-magyarnak> Letöltés dátuma: 2022. július 27.
29. Sándor Pál: *Deák és a titkosrendőrség. Titkosrendőri adalék politikai koncepciójáról*. In. Történelmi Szemle, 1981. 24. évfolyam.
30. Sike Lajos: *Barangolás Széchenyi Istvánnal*. In: Művelődés folyóirat, 2010. 63. évfolyam
31. Soproni Széchenyi István Gimnázium: *Néhány szó névadónkról, gróf Széchenyi Istvánról*. In: <https://www.soproniszig.hu/post/134> Letöltés dátuma: 2022. augusztus 31.
32. Szegő Iván Miklós: *Egy besúgónő „diadala”: 150 éve halt meg Széchenyi*. 2010. In: https://hvg.hu/tudomany/20100408_szechenyi_halala_1860 Letöltés dátuma: 2021. március 16.
33. Tarics Péter: *Gróf Széchenyi István halálának évfordulóján*. 2021. In: <https://korkep.sk/cikkek/tortenelem/2021/04/08/tarics-peter-grof-szechenyi-istvan-halalara/> Letöltés dátuma: 2022. július 13.
34. Tarján M. Tamás: 1791. szeptember 21. *Széchenyi István gróf születése*. In: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1791_szeptember_21_szechenyi_istvan_grof_szuletese/ Letöltés dátuma: 2021. március 15.
35. Tilkovszky Lóránt: *Gondolatok Széchenyi István hazafiasságáról – Halála 100. évfordulója alkalmából* -. In. Soproni Szemle, 1960. 14. évfolyam, 2. szám, pp. 97-101.
36. Vissi Zsuzsanna: *A Széchenyi életmű dokumentumai az Országos levéltárban: kiállítási katalógus*. In. Levéltári Közlemények, 1991. 62. évfolyam, 1-2. szám, Budapest.
37. Zichy Antal: *Gróf Széchenyi István Életrajza (1791-1860)*. Budapest, Franklin-Társulat Könyvnyomdája 1897; Budapest, Magyar történelmi Társulat 1897.

Jogforrások

38. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
39. 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről